

Meer dan 150 jaren Zwarte Piet

Een onderzoek naar de representatie van Zwarte Piet in Nederlandstalige boeken van vroeger en nu

Anouk van der Pas
2008115
Tilburg University
Kunst- en Cultuurwetenschappen
Jeugdliteratuur

Eerste lezer: Sara Van den Bossche
Tweede lezer: Helma van Lierop-Debrauwer
Datum: 20 augustus 2020

Voorwoord

Op de basisschool bracht ik het grootste deel van mijn tijd door met het lezen van boeken en het schrijven van verhalen. Ik vond het namelijk heerlijk om me in te leven in andere personen en kennis te maken met andere werelden. Op de middelbare school veranderde dat. Ik vond de boeken die op de leeslijst stonden niet bijzonder interessant. Ik had daardoor minder zin in lezen en besloot meer te gaan schrijven. Ik begon mijn eigen weblog en deed interviews voor de schoolkrant. Ik kwam al snel tot de conclusie dat ik van mijn hobby mijn beroep wilde maken en ging journalistiek studeren. Omdat ik daar wat uitdaging miste, besloot ik na het behalen van mijn propedeuse te wisselen van studie.

Ik belandde uiteindelijk op pabo university. Daar kon ik me ontwikkelen tot een leerkracht voor het basisonderwijs met een expertise op een bepaald gebied. Ik besloot me na het behalen van mijn pabobachelor te specialiseren op het gebied van jeugdliteratuur. Op de gelijknamige master leerde ik van alles over de productie, distributie en receptie van kinder- en jeugdboeken. Het idee voor een thesis over de representatie van Zwarte Piet in prentenboeken ontstond tijdens een college over racisme, discriminatie en diversiteit.

Graag wil ik het resterende deel van dit voorwoord gebruiken om mijn thesisbegeleidster Sara Van den Bossche, mijn tweelingbroer Ricky van der Pas en mijn vriend Yoshi de Laat te bedanken. Ik heb genoten van onze gesprekken over de kompaan van Sinterklaas en ben ervan overtuigd dat jullie grenzeloze vertrouwen en onvoorwaardelijke steun ervoor gezorgd hebben dat ik deze thesis tot een goed einde heb weten te brengen.

Anouk van der Pas

Veghel, 17 juni 2020

Samenvatting

In Nederland en Vlaanderen staan de laatste twee maanden van ieder kalenderjaar nagenoeg volledig in het teken van Sinterklaas. Halverwege november komt hij met tientallen Zwarte Pieten aan in de haven van een grote stad. Daar staan verschillende kinderen en volwassenen hen op te wachten. Zij verwelkomen de Sint en zijn Pieten doorgaans met liedjes als *Zie ginds komt de stoomboot*. In de dagen na de intocht van de goedheiligman mogen kinderen hun schoenen geregeld bij de schoorsteen zetten. Sinterklaas en zijn Pieten vullen die schoenen met snoepgoed en cadeautjes.

Sommige kinderen en volwassenen genieten volop van de hierboven genoemde festiviteiten, anderen niet. Zij hebben moeite met de uiterlijke kenmerken van Zwarte Piet. Volgens hen maken de pikzwarte schmink, opgezwollen en knalrode lippen, gouden oorbellen en zwartgekrulde haren een racistisch stereotype van de figuur. Zij voeren al een aantal jaren discussie met Nederlanders en Vlamingen die het probleem van Zwarte Piet niet zien. Het doel van mijn thesis is om te achterhalen op wat voor manier de discussie invloed gehad heeft op de representatie van Zwarte Piet in prentenboeken. De onderzoeksvraag luidt dan ook:

Wat zijn de overeenkomsten en verschillen in de representatie van Zwarte Piet tussen historische Nederlandstalige boeken en Nederlandstalige prentenboeken die in de periode van 2011 tot 2019 verschenen zijn?

Om antwoord te kunnen geven op de hierboven genoemde onderzoeksvraag heb ik een aantal onderzoeken over de representatie van Zwarte Piet in historische boeken bestudeerd en verschillende hedendaagse prentenboeken over de figuur geanalyseerd. Ik kwam tot de conclusie dat beide soorten boeken Pieten met een donkerbruine of zwarte huidskleur bevatten. In de boeken uit de periode van 2011 tot 2019 zijn deze Pieten vaak in het gezelschap van Pieten met een andere huidskleur. In de historische boeken is dat niet het geval. In beide soorten boeken dragen de Pieten kledingstukken van zestiende-eeuwse bedienden. De Pieten in de hedendaagse boeken hebben doorgaans slechts een aantal van dit soort stukken aan. Die in de historische boeken zijn meestal in vol ornaat te zien. In bijna alle boeken komen stereotiepe weergaven van zwarte mensen voor. In de hedendaagse boeken gaat het om allerlei verschillende stereotypes, in de historische boeken om komische negers. Dit alles duidt erop dat de teksten nog geen manier gevonden hebben om de kern van het probleem te ontwijken en zowel voor- als tegenstanders van Zwarte Piet tevreden te stellen.

Eventueel vervolgonderzoek zou kunnen gaan over de representatie van Zwarte Piet in allerlei verschillende soorten hedendaagse kinderboeken. Een dergelijk onderzoek zou kunnen uitwijzen of de hierboven beschreven tendensen alleen maar zichtbaar zijn in prentenboeken of niet.

Inhoud

1. Inleiding	1
2. Theoretisch kader	5
2.1 Historische context	5
2.2 Zwarte Pieten-discussie	6
2.3 Argumenten van tegenstanders	7
2.3.1 (Post-)kolonialisme en slavernij	7
2.3.2 Blackface	8
2.3.3 Stereotypering	9
2.4 Argumenten van voorstanders	9
2.4.1 Een pan-Europees en pre-christelijk feest	9
2.4.2 Maskerades en oriëntalisme	10
2.4.3 Het kinderfeest	11
2.4.4 Nativisme	11
3. Onderzoeksopzet	12
3.1 Corpus	12
3.1.1 Historische Nederlandstalige boeken	12
3.1.2 Hedendaagse Nederlandstalige prentenboeken	13
3.2 Analysemodel	13
3.2.1 Imagologie	14
3.2.1.1 Stereotypen	15
3.2.1.2 Visuele codes	16
4. Analyse en resultaten	18
4.1 Historische boeken	18
4.1.1 <i>Sint Nikolaas en zijn knecht</i>	18
4.1.2 Boeken uit de negentiende en twintigste eeuw	19
4.2 Hedendaagse prentenboeken	21
4.2.1 Plots	22
4.2.2 Uiterlijk van Piet	23
4.2.3 Taalgebruik van Piet	25
4.2.4 Relatie tussen Sint en Piet	26
4.2.5 Kleurgebruik	28
4.2.6 Stereotypen	30
5. Conclusie en discussie	33
5.1 Conclusie	33

5.2 Discussie	35
Literatuurlijst	38
Primaire literatuur	38
Secundaire literatuur.....	38

1. Inleiding

In 1989 publiceerde de Belgische literatuurwetenschapper Rita Ghesquière het boek *Van Nicolaas van Myra tot Sinterklaas*. In dit boek geeft ze een overzicht van de ontstaansgeschiedenis van het fenomeen Sinterklaas. Zoals de titel al doet vermoeden, begint het verhaal van Sinterklaas met Nicolaas van Myra. Ghesquière (1989) stelt dat er maar weinig historisch feitenmateriaal over deze man te vinden is: “Van hem zijn geen eigen geschriften bewaard, geen beeltenissen door tijdgenoten gemaakt, geen eigentijdse documenten die hem vermelden” (p. 17). Hagiografische en liturgische teksten over Nicolaas van Myra zijn er echter in overvloed. Uit deze teksten blijkt dat Nicolaas van Myra een bisschop was die rond 340 stierf. Ghesquière (1989) benadrukt dat de hagiografische en liturgische literatuur uiterst belangrijk is voor de beeldvorming: “In alle verhalen dient Nicolaas van Myra zich aan als een diepgelovig en rechtschapen man [...]. Hij is diep bewogen door het lot van de armen en lenigt hun noden. Hij treedt expliciet op in de naam van de Heer. Hij brengt het kwade aan het licht, dreigt, maar straft niet” (p. 52). Dat Nicolaas van Myra een goed man was blijkt overigens niet alleen uit de hagiografische en liturgische teksten, maar ook uit het gegeven dat een feest naar hem vernoemd is. Ghesquière (1989) beweert dat de oorsprong van dit feest in de dertiende eeuw ligt.

Ondanks het feit dat het feest al in de dertiende eeuw ontstond, leefde Sinterklaas tot de negentiende eeuw voornamelijk in de verbeeldingswereld van kinderen en volwassenen. De Sint vertoonde zich tot op dat moment namelijk niet in het openbaar. De meesten vormden een beeld van de goedheiligman aan de hand van tekeningen. Boekhistoricus Piet Buijnsters en zijn echtgenote Leontine Buijnsters-Smets (2001) geven aan dat de centsprenten uit de achttiende eeuw de vroegste afbeeldingen van Sinterklaas bevatten. In de negentiende eeuw verschijnt de goedheiligman in verschillende kinderboeken, waaronder *St. Nikolaas en zijn knecht* (1850). In dit boek wordt hij vergezeld door een knecht die we vandaag de dag kennen als Zwarte Piet. Politicologieprofessoren Jeroen Rodenberg en Pieter Wagenaar (2016) benadrukken dat er niets bekend is over de ontstaansgeschiedenis van deze helper. Hij is desalniettemin al een aantal jaren het onderwerp van discussie in Nederland en Vlaanderen.

Rodenberg en Wagenaar (2016) stellen dat de Nederlandse discussie startte met een protest van dichters Quinsy Gario en Jerry Afriyie. In 2011 gingen zij naar de landelijke intocht van Sinterklaas met shirts waarop stond dat Zwarte Piet racisme is. Dat dit de mannen niet in dank afgenomen werd, blijkt uit het feit dat de politie ze arresteerde. Volgens Rodenberg en Wagenaar (2016) zorgde de gebeurtenis voor een hoop tumult in Nederland: “Numerous newspapers, weekly magazines and television talk shows have paid attention to the debate on whether Zwarte Piet is a racist stereotype, and on whether the appearance of the figure should be altered” (p. 717). De

arrestatie van Gario en Afriyie zorgde dus voor gesprekken over Zwarte Piet en zijn al dan niet racistische karakter.

Medewerkers van het Landelijk Expertisecentrum voor Cultuur van Alledag Ann Driessen en Liesbet Depauw (2018) benadrukken dat de Zwarte Pieten-discussie lange tijd gezien werd als een Nederlands probleem: “Terwijl de discussie in Nederland [...] heftig woedde, bleef het in de Vlaamse kranten opvallend stil. De weinige journalisten die er iets over schreven, verkneukelden zich over de politieke correctheid van de noorderburen” (p. 91). In Vlaanderen kwam de discussie dan ook pas in 2013 op gang. Driessen en Depauw (2018) geven aan dat een brief van VN-functionaris Verene Shepherd de discussie aanwakkerde: “In de brief schreef ze dat ze zich zorgen maakt over het feit dat in Nederland een traditie leeft die een clichématig beeld van mensen van Afrikaanse afkomst in stand houdt en hen bovendien stereotypeert als minderwaardig” (p. 92). Korte tijd na de publicatie van de brief verschenen zowel voor- als tegenstanders van Zwarte Piet in de Vlaamse media (Driessen & Depauw, 2018).

De Nederlandse en Vlaamse tegenstanders opperen bezwaren tegen de uiterlijke kenmerken van Zwarte Piet. Ze willen af van de pikzwarte schmink, de opgezwollen en knalrode lippen, de gouden oorbellen en het zwartgekrulde haar (Hilhorst & Hermes, 2016). Deze kenmerken doen namelijk denken aan momenten uit de geschiedenis waarin zwarte mensen ondergeschikt waren aan en onderdrukt werden door witte mensen. Tegenstanders zijn van mening dat de kompaan van Sinterklaas kinderen meegeeft dat zwarte mensen nog altijd minder belangrijk zijn dan witte mensen.

In de jaren na de start van de discussie deden verschillende organisaties hun best om rekening te houden met de wensen van voor- en tegenstanders van Zwarte Piet. In 2014 maakten de makers van het Nederlandse *Sinterklaasjournaal* de nodige aanpassingen: “Ze introduceerden een grote variëteit aan Pieten: blanke Pieten, Roetveegpieten, Clownspieten en ook zwarte Pieten” (Omroep NTR, z.d.). De makers van de Vlaamse tv-reeks *Dag Sinterklaas* deden dat ook. Zij vervingen Zwarte Piet door een Roetveegpiet (Matthysen, 2018). Omdat ik benieuwd ben naar de effecten van de discussie in Nederland en Vlaanderen op de representatie van Zwarte Piet in andere cultuuruitingen dan televisie, bestudeer ik hedendaagse Nederlandstalige prentenboeken waarin de figuur voorkomt. Ik leg de focus op prentenboeken omdat ze enerzijds – net als het sinterklaasfeest – voor kinderen bedoeld zijn en anderzijds uit een combinatie van tekst en beeld bestaan. Dat is belangrijk omdat beide tekensystemen kunnen bijdragen aan de beeldvorming over een bepaalde figuur. Omdat ik wil vaststellen of er ontwikkelingen zijn in de representatie van Zwarte Piet, bestudeer ik tevens een aantal onderzoeken over de representatie van de figuur in historische boeken. Mijn onderzoeksvraag luidt als volgt:

Wat zijn de overeenkomsten en de verschillen in de representatie van Zwarte Piet tussen historische Nederlandstalige boeken en Nederlandstalige prentenboeken die in de periode van 2011 tot 2019 verschenen zijn?

Ik ben van mening dat mijn thesis zowel van maatschappelijk als van wetenschappelijk belang is. Tegenstanders van Zwarte Piet demonstreren namelijk niet alleen voor aanpassing van de uiterlijke kenmerken van de figuur. Ze vechten ook voor een wereld zonder racisme, omdat ze vinden dat zwarte en witte mensen op dezelfde manier behandeld moeten worden. Tegenstanders van Zwarte Piet nemen daarom onder meer deel aan protesten van mensenrechtenorganisaties als Black Lives Matter. Deze organisatie werd in het leven geroepen nadat een zwarte 17-jarige jongen doodgeschoten werd door een witte buurtwacht. Dit terwijl de jongen ongewapend was en dus geen direct gevaar vormde voor zijn omgeving. Black Lives Matter was in eerste instantie voornamelijk actief in de Verenigde Staten. De reden daarvoor is tweeledig. Ten eerste vond de hierboven beschreven gebeurtenis daar plaats. Ten tweede hebben de Verenigde Staten een geschiedenis als het aankomt op de ongelijkwaardige behandeling van zwarte mensen. Het land speelde namelijk een grote rol in de slavenhandel van de zeventiende eeuw (Van Lent, z.d.). Black Lives Matter heeft inmiddels ook aanhangers in landen als Nederland en België (Vissers, 2020). Toen de 45-jarige George Floyd dit jaar gedood werd door een politieagent, waren er dus ook niet alleen demonstraties in de Verenigde Staten. In Nederland kwamen aanhangers van Black Lives Matter bijeen in plaatsen als Amsterdam en Den Bosch (Vissers, 2020). In België zochten ze elkaar onder meer op in Brussel (StampMedia, 2020). Ik denk dat de resultaten van mijn thesis aantonen wat voor veranderingen een publiek debat als de Zwarte Pieten-discussie al dan niet teweeg kan brengen en daarom indirect wat zeggen over de invloed die de protesten van organisaties als Black Lives Matter kunnen hebben. Ik ben er verder van overtuigd dat deze thesis kan dienen als aanvulling op het bestaande literatuuronderzoek naar Zwarte Piet. Naar mijn weten bestaat er namelijk slechts een onderzoek dat zich richt op de invloed van de Zwarte Pieten-discussie op de representatie van de figuur in prentenboeken. In wat volgt, ga ik in op de belangrijkste bevindingen van die thesis.

In 2015 publiceerde jeugdliteratuurstudent Esther Wemmers een scriptie onder de titel *Zwarte Piet hoort bij Sinterklaas, zoals Bert bij Ernie, water bij zee en koffie bij een koekje*. Zij deed onderzoek naar de portrettering en rol van Sinterklaas' helper in prentenboeken uit 2009 en 2014. Wemmers (2015) stelt vast dat de boeken uit 2009 alleen maar Pieten met een zwarte huidskleur bevatten. In de boeken uit 2014 zijn deze Pieten niet verdwenen, maar zijn zij steeds in het gezelschap van Pieten met een andere huidskleur. Wemmers (2015) geeft aan dat Sinterklaas in zowel de verhalen uit 2009 als 2014 de baas is. Hij vertelt de Pieten wat ze wanneer moeten doen.

Wemmers (2015) stelt dat Sinterklaas niet overduidelijk superieur is: “Sinterklaas wordt menselijk voorgesteld: hij heeft niet alle wijsheid in pacht, kan niet zwemmen en heeft niet overal een oplossing voor” (p. 56). Dat Sinterklaas ook een aantal gebreken heeft, is van groot belang. Dat wil namelijk zeggen dat hij niet beter is dan zijn kompanen. Wemmers (2015) benadrukt dat de Pieten in alle verhalen trouw zijn aan Sinterklaas. In het overgrote deel van de boeken hebben zij geen eigen identiteit. De Pieten hebben allemaal dezelfde uiterlijke kenmerken. In de verhalen gaat het dus niet om het individu, maar om de groep. De Pieten lijken hierdoor inwisselbaar te zijn.

In het volgende hoofdstuk ga ik dieper in op hetgeen ik hierboven besproken heb. Ik vertel hoe het sinterklaasfeest zich door de jaren heen ontwikkeld heeft en leg uit wanneer de kritiek op het feest ontstaan is. Ik sluit het hoofdstuk af met een overzicht van de argumenten die in de huidige Zwarte Pieten-discussie gebruikt worden.

2. Theoretisch kader

In dit hoofdstuk vertel ik over de historische context van het sinterklaasfeest en ga ik dieper in op de argumenten die voor- en tegenstanders van Zwarte Piet op basis van deze context geven.

2.1 Historische context

Rodenberg en Wagenaar (2016) geven aan dat het sinterklaasfeest al in de dertiende eeuw gevierd werd: “The celebration was part of the Holy Day of Saint Nicholas on the 6th of December. This catholic celebration gained popularity in the north of France, to be exported to the Low Countries during the late Middle Ages, and then spread throughout Europe” (p. 720). Uit dit citaat blijkt dat verschillende landen het feest overnamen van Frankrijk. In het begin had het sinterklaasfeest een sterk katholiek karakter. Ghesquière (1989) benadrukt dat dit zich uitte in allerlei vormen van solidariteit: “De gemeenschap bekommerde zich b.v. om de weeskinderen en de ouden van dagen in gestichten die extra werden verwend” (p. 62).

In de zestiende en zeventiende eeuw bekeerden veel katholieken zich tot het protestantisme. Sommige landen stopten daarom met het vieren van het sinterklaasfeest: “Het wordt vervangen door het kerstfeest: goede gaven komen alleen van God” (Ghesquière, 1989, p. p. 65). In Nederland en België werd het feest niet afgeschaft. Rodenberg en Wagenaar (2016) geven een simpele verklaring voor het feit dat het sinterklaasfeest daar bleef bestaan: “[...] it already had such a long tradition [...]” (p. 720). In de loop van de zeventiende eeuw kreeg het feest wel een minder katholiek en een huiselijker karakter. Ghesquière (1989) benadrukt dat dit voor een verschuiving van een volwassen- naar een kindercultuur zorgde: “Het pedagogische aspect wordt belangrijker. Toch heeft het huiselijke sinterklaasfeest, ondanks de commercialisering in de tweede helft van de twintigste eeuw, iets van zijn *sic* oorspronkelijkheid bewaard. Dat ouders via de onbekende derde hun kinderen willen verblijden, overstijgt nog steeds het pedagogische” (p. 89). Uit dit citaat blijkt dat Sinterklaas een verbindende functie heeft. Hij brengt gezinsleden bij elkaar en versterkt de band die ze met elkaar hebben.

Tot de negentiende eeuw vervulde Sinterklaas volgens voorstanders van Zwarte Piet een dubbele rol: “On the one hand he punished and warned, on the other he distributed presents” (Rodenberg & Wagenaar, 2016, p. 720). Sinterklaas was dus zowel gulle gever als boeman. Dat de nadruk in veel families lag op de corrigerende rol van Sinterklaas, blijkt wel uit het feit dat zij vrienden of dienaren vroegen om hun kinderen de stuipen op het lijf te jagen. Dat deden deze mensen door een masker op te zetten of hun gezicht zwart te schminken. Omdat Sinterklaas tot de negentiende eeuw ook wel bekend stond als Klaas, werden de geschminkte vrienden en dienaren ook wel Zwarte Klazen genoemd. In de negentiende eeuw ontstond een verlangen naar

nationale identiteit. Omdat de Nederlanders behoefte hadden aan een uniformer sinterklaasfeest, werd de traditie aangepast. Dat gebeurde op de volgende manier:

Out of the figure of Zwarte Klaas two different figures developed: the old Saint-bishop Nicholas, who, expressing bourgeois values, did not punish or frighten children but had a purely rewarding role. This Sinterklaas was accompanied by a loyal servant, who not only carried the bags filled with sweets and presents, but also took on the admonishing and punishing role of Zwarte Klaas from which he had originated. (Rodenberg & Wagenaar, 2016, p. 722)

De knecht hield de kinderen in het gareel terwijl Sinterklaas de kinderen beloonde.

2.2 Zwarte Pieten-discussie

De Nederlandse kritiek op Zwarte Piet is al bijna net zo oud als de figuur zelf. Medewerker van het Meertens Instituut Mathilde Jansen (2018) zegt daar het volgende over: “De kritiek op de figuur van Zwarte Piet bestaat al minstens sinds 1930. Toen wijdde De Groene Amsterdammer een heel nummer aan raciale stereotypen [...]” In dat nummer publiceerde de joodse auteur Herman Salomonson een artikel onder het pseudoniem Melis Stoke. In dit artikel keurde de auteur elke vorm van racisme tegen zwarte mensen af. Stoke (1930) was van mening dat witte mensen hen eervoller moesten behandelen: “En aangezien elk opvoedingssysteem zich richt op een komende generatie moet u met de kinderen beginnen, door bijvoorbeeld op 5 December a.s. een zwarten Sinterklaas te laten optreden, gediend door een wit knechtje” (p. 36). In de archieven is niets te vinden over de reacties op het artikel. Het is daardoor onmogelijk om te bepalen wat de tijdgenoten van Stoke (1930) van het stuk vonden.

Meer dan dertig jaar na de verschijning van het artikel van Stoke (1930) presenteerde de Amsterdamse huismoeder Riet Grünbauer in dezelfde geest een Witte Pieten-Plan in tijdschrift *Panorama*. Over de sinterklaastraditie schreef zij: “Moeten wij maar doorsukkelen met de oude traditie de neger als slaaf voor te stellen? De machtige Blanke Meester zit op zijn schimmel of op zijn troon, Piet moet lopen of zware zakken sjouwen en hij mag op een krukje zitten aan de voeten van zijn baas” (De Baar, 2019). Hiermee geeft ze aan dat de verhouding tussen Sinterklaas en Zwarte Piet ongelijk is. Uit een interview met de zoon van Grünbauer bleek dat niet iedereen haar mening waardeerde. Na de publicatie van het Witte Pieten-Plan kreeg de vrouw een hoop dreigende telefoontjes. Grünbauer werd bang en koos er uiteindelijk voor om de flyers en badges die ze ter promotie van het Witte Pieten-Plan gemaakt had te vernietigen (Oldenbeuving, 2019). In de jaren die volgden spraken nog veel meer mensen zich uit tegen Zwarte Piet. Uit deze

paragraaf blijkt dat de eerste discussies voornamelijk plaatsvonden in publicaties. Dat Quinsy Gario en Jerry Afriyie in 2011 kozen voor een protest tijdens de landelijke intocht heeft daar volgens Jansen (2018) alles mee te maken: “Deze eerdere vormen hebben maar in beperkte mate aandacht gecreëerd, en tot weinig verandering geleid.”

In wat volgt ga ik dieper in op de argumenten die tegen- en voorstanders van Zwarte Piet gebruiken in de huidige discussie. Daarmee doel ik op het debat dat Gario, Afriyie en Shepherd in gang gezet hebben.

2.3 Argumenten van tegenstanders

Rodenberg en Wagenaar (2016) geven aan dat tegenstanders van Zwarte Piet drie verschillende soorten argumenten gebruiken. In de paragrafen hieronder vertel ik wat die argumenten zijn en leg ik uit wat ze inhouden.

2.3.1 (Post-)kolonialisme en slavernij

In de zeventiende eeuw richtten een aantal Nederlanders de West-Indische Compagnie (WIC) op. NPO Focus-redacteur Niek van Lent (z.d.) legt uit dat dit bedrijf handelde met Noord-Amerika, Zuid-Amerika en West-Afrika. In de loop van de zeventiende eeuw begon de WIC met de zogenoemde driehoekshandel. Die handel zag er als volgt uit:

[...] vanuit Nederland varen schepen beladen met goederen zoals vuurwapens en alcohol naar forten aan de West-Afrikaanse kust. De Nederlanders verruilen hier de handelswaar tegen tot slaaf gemaakte Afrikanen, waarna ze doorvaren naar de kolonies in Amerika. Als de tot slaaf gemaakten de barre tocht overleven, belanden ze op de slavenmarkten en uiteindelijk op de plantages. De schepen van de WIC varen vervolgens terug naar Nederland met aan boord producten als suiker, koffie en tabak. (Van Lent, z.d.)

De slaven zaten dus verstrikt in een net van ruilhandel. Zij gingen overigens niet altijd aan het werk op plantages. Ze kwamen regelmatig bij witte mensen in huis terecht. Bij deze mensen moesten zij verschillende lichte werkzaamheden verrichten. Omdat de slaven regelmatig recepties en maaltijden moesten voorbereiden, werden zij geacht nette kleren te dragen. De kleding van de slaven uit de zeventiende eeuw lijkt in verschillende opzichten op die van Zwarte Piet (Huisman & Wayenberg, z.d.). Volgens tegenstanders van Zwarte Piet laat dit zien dat de figuur een product van de slavernij is.

Antropologe Bambi Ceuppens (2018) stelt dat het bovenstaande argument niet gebruikt wordt in de Vlaamse discussie: “Officieel heeft België immers geen slavernijverleden, al was het uiteraard ooit wel een koloniale macht” (p. 93). In 1885 nam de Belgische koning Leopold II

namelijk bezit van Congo-Vrijstaat. Journalist Marijke de Vries (2020) vertelt dat hij het land gebruikte als wingewest. Met het geld dat hij verdiende aan de rubberoogst in Congo financierde hij onder andere een aantal bouwprojecten in België. De Vries (2020) benadrukt dat de Congolezen het zwaar hadden tijdens het bewind van Leopold II: “De lokale bevolking werd uitgebuit en niet meewerken leidde tot martelingen, executies en het afhakken van handen.” In 1908 werd de koning gedwongen om Congo over te dragen aan het land. Daarmee was het lijden van de Congolezen echter niet voorbij. Volgens De Vries (2020) werden zij tot 1960 uitgebuit.

2.3.2 Blackface

Rodenburg en Wagenaar (2016) stellen dat tegenstanders van Zwarte Piet de figuur in een blackface-traditie plaatsen. Professor Engels Eric Lott (2013) omschrijft het fenomeen van blackface als volgt: “Blackface minstrelsy was an established nineteenth-century theatrical practice [...] in which white men caricatured blacks for sport and profit” (p. 3). In de negentiende eeuw werden zwarten dus publiekelijk belachelijk gemaakt door witte mannen. Volgens historica Elisabeth Koning (2018) deden zij dat door hun gezichten zwart en hun lippen rood te schminken. Lott (2013) legt uit dat het om meer dan uiterlijkheden ging: “What is vitally important is that minstrel performers reproduced not only what they supposed were racial characteristics of Black Americans [...] but also what they supposed were their principal cultural forms: dance, music, verbal play” (p. 105). Blackface-artiesten maakten zwarten dus niet alleen belachelijk om hun uiterlijk maar ook om hun culturele uitingen. Omdat zwarte mensen in de negentiende eeuw geen toegang hadden tot de theaters waar deze blackface-optredens plaatsvonden, konden zij zichzelf op geen enkele manier verdedigen (Fitzhugh Brundage, 2011). Blackface begon in de Verenigde Staten, maar verspreidde zich langzaam maar zeker over de rest van de wereld. Nederland maakte in 1847 kennis met het fenomeen (Koning, 2018). In dat jaar bezocht het eerste Britse blackface-gezelschap het land. Of en wanneer België geconfronteerd werd met de blackface-traditie heb ik niet kunnen achterhalen.

Volgens Koning (2018) verklaart de theorie van *cultural transfer* waarom een fenomeen als blackface kan leiden tot het ontstaan van een figuur als Zwarte Piet. Deze theorie stelt dat een cultuur en de daarbij behorende tradities altijd in beweging zijn. Andere culturen kunnen deze tradities immers overnemen of hervormen. Dat Zwarte Piet een jaar na het vertrek van het eerdergenoemde blackface-gezelschap verscheen, is in haar ogen dan ook geen toeval. Net zoals de tegenstanders van Zwarte Piet ziet Koning (2018) overeenkomsten tussen het blackface-fenomeen en de sinterklaastraditie. Zwarte Piet wordt immers gespeeld door witte mensen met zwarte schmink.

2.3.3 Stereotypering

Tegenstanders van Zwarte Piet zijn ervan overtuigd dat de figuur een racistisch stereotype is. Engels docent Joy Smith (2014) legt uit dat dit niet alleen komt door de zwarte schmink: “He is performed by adults in blackface who wear colorful garb, large gold earrings, and a curly or wooly dark wig [...]” (p. 220). Kunstprofessor Rebecca Brienen (2014) kent Zwarte Piet precies dezelfde uiterlijke kenmerken toe als Smith. Ze voegt zelfs nog een eigenschap aan de lijst toe. Brienen (2014) benadrukt dat de figuur doorgaans afgebeeld wordt met dikke en/of rode lippen: “[...] [it makes him] look bestial and ugly, as compared to a white Greco-Roman ideal of beauty, intelligence, and physical perfection” (p. 185). De lippen zorgen er dus voor dat Zwarte Piet niet aan de Westerse schoonheidsidealen voldoet. In *Wit over zwart* (1990) heeft sociologieprofessor Jan Nederveen Pieterse het niet over de gezichtskenmerken van Zwarte Piet, maar over zijn kleding en zijn postuur: “Met zijn Moorse dracht is Zwarte Piet een voortzetting van de figuur van de Moorse bediende, die oriëntaalse sensualiteit suggereert. Hij is bijna altijd klein. [...] Klein benadrukt dienstbaarheid en knechtschap; klein suggereert bovendien kinderlijkheid; klein completeert het westers paternalisme” (p. 165). Zwarte Piet draagt dus dezelfde kleren als zestiende-eeuwse Moorse bedienden. Deze bedienden droegen een livrei, pofbroek en baret (Huisman & Wayenberg, z.d.). De knecht van Sinterklaas wordt doorgaans klein afgebeeld. Dat is problematisch omdat hiermee geïmpliceerd wordt dat hij inferieur is. De Surinaams-Nederlandse antropologe Gloria Wekker is ook van mening dat Zwarte Piet lijkt op een Moorse bediende. In haar boek *White Innocence: Paradoxes of Colonialism and Race* (2016) heeft ze het overigens niet alleen over de kleding maar ook over het gedrag van de figuur: “Piet belongs to the idealized and sentimentalized ‘happy black’ type, who neither has a worry in the world nor a brain in his head, but who sings, dances, and cracks jokes all day long and whose greatest joy it is to please white folks and their children” (p. 141). Wekker geeft hier aan dat Zwarte Piet zich gedraagt als een komiek en zich opstelt als een slaaf.

2.4 Argumenten van voorstanders

De argumenten van de voorstanders van Zwarte Piet kunnen onderverdeeld worden in een aantal verschillende categorieën. In de paragrafen die volgen, ga ik dieper in op deze argumenten.

2.4.1 Een pan-Europees en pre-christelijk feest

Sommige aanhangers van Zwarte Piet geloven dat de figuur een overblijfsel is van een pre-christelijke traditie: “[...] the figure of Zwarte Piet is said to be a remnant of an ancient fertility rite related to mid-winter traditions” (Rodenberg & Wagenaar, 2016, p. 720). Tijdens de kerstening van Europa verdween het hiervoor genoemde vruchtbaarheidsritueel: “[...] but in many places it

left traces in the form of devilish figures who accompany the ‘good’ Saint Nicolas on his yearly visit” (Rodenberg & Wagenaar, 2016, p. 720). Volgens voorstanders van Zwarte Piet werd dit midwinterfeest ook gevierd in Europese landen die geen koloniaal verleden hebben. Zij zijn van mening dat Zwarte Piet daarom niet als een racistisch stereotype gezien kan worden en dat het uiterlijk van de figuur niet aangepast hoeft te worden: “Would Zwarte Piet drop his black face, the age old chain would be broken, after all, and the Sinterklaas tradition would lose its meaning” (Rodenberg & Wagenaar, 2016, p. 720). Aanpassingen met betrekking tot het uiterlijk van Zwarte Piet zouden er volgens hen voor zorgen dat het feest de betekenis zou verliezen.

2.4.2 Maskerades en oriëntalisme

Een volgend argument heeft alles te maken met de traditie van Zwarte Klaas. In het begin van dit hoofdstuk kwam al naar voren dat verschillende families aan vrienden en dienaren vroegen om hun gezichten zwart te schminken en hun kinderen de stuipen op het lijf te jagen. Als Zwarte Piet inderdaad ontstaan is uit dit gebruik, verklaart dat echter niet waar de kleding van Zwarte Piet vandaan komt en waarom hij ondergeschikt is aan Sinterklaas. Volgens Rodenberg en Wagenaar (2016) ligt de verklaring hiervoor in het Oriëntalisme.

De Palestijns-Amerikaanse literatuurwetenschapper Edward Said schreef hier in 1978 een boek over, dat hij de titel *Orientalism* gaf. Said (1978) definieert Oriëntalisme als “a political vision of reality whose structure promoted the difference between the familiar [...] and the strange [...]” (p. 51). In het Oriëntalisme ligt de nadruk dus op de verschillen tussen het bekende en het onbekende of het vreemde. De ontdekkingsreizen van de vijftiende eeuw vormden de basis voor het hiervoor genoemde Oriëntalisme. Tijdens deze reizen troffen de Europeanen – voor hen – onbekende mensen, talen en gebruiken aan. Zij zagen het Oosten daarom als de Oriënt en het Westen als de Occident. Literatuurwetenschappers Manfred Beller en Joep Leerssen (2007) stellen dat mensen uit de Occident in het verleden op allerlei manieren kenbaar maakten dat zij superieur en de mensen uit de Oriënt inferieur waren: “Travellers, authors and critics [...] represented the Orient and its Islamic cultures as fundamentally inferior [...]” (p. 392). De interesse voor Oriëntaalse figuren en symbolen was dan ook groot. Rodenberg en Wagenaar (2016) zeggen hier het volgende over: “Oriental symbols and human figures were glamorised, especially Moorish servants who were regarded as loyal and proud, certainly not as slaves” (p. 722). NPO Focus redacteuren Sjoerd Huismans en Saskia Wayenberg (z.d.) omschrijven Mooren als bedienden van de Spaanse adel.

Degenen die geloven dat Zwarte Piet ontstaan is uit de figuur van Zwarte Klaas, zijn ervan overtuigd dat hij geen racistisch stereotype is. Rodenberg en Wagenaar (2016) leggen uit waarom: “The blackened faces Zwarte Klazen [...] had [...] were necessary for terrifying children, and for being unrecognisable in the dark” (p. 720). Uit dit citaat blijkt dat het gezicht van Zwarte Piet niets

te maken heeft met zijn origine. De Zwarte Klazen moesten geschminkt worden omdat ze anders herkend zouden kunnen worden. Omdat Oriëntaalse symbolen en figuren praktisch vereerd werden, hebben voorstanders van Zwarte Piet ook geen moeite met de kleding van de figuur.

2.4.3 Het kinderfeest

Voorstanders van Zwarte Piet gebruiken het volgende argument nogal vaak:

The main line of argument is that the Sinterklaas celebration is a children's festivity first and foremost. Without referring to its deeper historical roots, the meaning of the tradition is given purely on the basis of one's own experience with the festivity during childhood, and the fond memories connected to it. (Rodenberg & Wagenaar, 2016, p. 722)

Omdat volwassenen goede herinneringen aan het feest hebben, willen zij dat het blijft bestaan. Zij gunnen hun kinderen namelijk dezelfde fijne herinneringen. Volgens politiek socioloog Sacha Hilhorst en politiek wetenschapper Joke Hermes (2016) vinden de meeste voorstanders van Zwarte Piet de discussie dan ook misplaatst. Omdat het een feest voor kinderen is, is het per definitie onschuldig, aldus de aanhangers. Het uiterlijk van Zwarte Piet hoeft volgens hen dan ook niet aangepast te worden. Dat kan ook niet, vinden zij: "[...] his looks are embedded in his name and thus cannot be altered" (Rodenberg & Wagenaar, 2016, p. 722). De figuur draagt volgens hen namelijk niet voor niets de naam Zwarte Piet. Volgens Hilhorst en Hermes (2016) is het niet zo dat alleen voorstanders van Zwarte Piet dit argument gebruiken. Tegenstanders gebruiken het ook regelmatig. Dat het feest voor kinderen bedoeld is, zien zij juist als reden om het aan te passen.

2.4.4 Nativisme

Volgens Hilhorst en Hermes (2016) zijn voorstanders van Zwarte Piet het erover eens dat Nederlanders met een migratieachtergrond het sinterklaasfeest niet mogen bekritisieren. De gedachte hierachter is dat zij de traditie niet kunnen begrijpen, "as [it] is a truly Dutch matter" (Hilhorst & Hermes, 2016, p. 226). Rodenberg en Wagenaar (2016) zijn ervan overtuigd dat dit argument alles te maken heeft met een gevoel van verlies. Volgens hen hebben voorstanders van Zwarte Piet de indruk dat de tradities en de nationale identiteit van Nederland verdwijnen als gevolg van immigratie.

Ik ben van plan om de hierboven beschreven informatie te gebruiken voor de analyse van de boeken uit mijn corpus. Ik kan aan de hand daarvan namelijk betekenis geven aan datgene wat ik lees en zie in de historische en hedendaagse Nederlandstalige boeken die ik ga bestuderen.

3. Onderzoeksopzet

Om antwoord te kunnen geven op de onderzoeksvraag van deze thesis, bestudeer ik verschillende onderzoeken. Daarnaast analyseer ik een aantal prentenboeken die verschenen zijn in de periode van 2011 tot 2019. In dit hoofdstuk licht ik toe op welke onderzoeken ik me baseer, welke boeken ik ga analyseren en op welke manier ik dat ga doen.

3.1 Corpus

3.1.1 Historische Nederlandstalige boeken

Ik wilde mijn historische corpus in eerste instantie samenstellen aan de hand van een aantal overzichtswerken. Het was de bedoeling dat ik de sinterklaasboeken die in verschillende werken voorkwamen en een term als 'Zwarte Piet', 'Piet', 'Pieterbaas' of 'Pieterman' in de titel hadden nader zou bestuderen. Dit laatste zou er in mijn ogen op wijzen dat de knecht van Sinterklaas een belangrijke rol speelt in het boek. Ik kwam redelijk snel tot de conclusie dat ik over slechts één gedegen overzichtswerk beschikte. Dat was *Van Nicolaas van Myra tot Sinterklaas* (1989) van Ghesquière. Ik besloot dan ook mijn eerste plan van tafel te gooien en de selectie van mijn historische corpus louter te baseren op haar boek. Ik bekeek haar literatuurlijst en selecteerde de boeken met termen als 'Zwarte Piet', 'Piet', 'Pieterbaas' of 'Pieterman' in de titel. Ik zocht deze boeken op en bepaalde aan de hand van de kenmerken die docenten jeugdliteratuur Vanessa Joosen en Katrien Vloeberghs (2017) noemen in *Uitgelezen Jeugdliteratuur* of het om prentenboeken ging of niet.

Joosen en Vloeberghs (2017) stellen dat prentenboeken en geïllustreerde boeken moeilijk van elkaar te onderscheiden zijn. Beide soorten boeken communiceren hun betekenissen namelijk door gebruik te maken van woord en beeld. Volgens Joosen en Vloeberghs (2017) hebben de beelden in prentenboeken doorgaans een groter aandeel dan die in geïllustreerde boeken. Ze benadrukken dat het belang van de beelden af te leiden is uit de uiterlijke kenmerken van de boeken. Als de beelden een belangrijk onderdeel van het boek vormen, staat de naam van de illustrator dan ook vaak samen met die van de auteur op de omslag.

Omdat geen enkel boek dat ik geselecteerd had voldeed aan de hierboven genoemde criteria, besloot ik het roer nog eens om te gooien. Ik kwam al snel op het idee om me te baseren op vaststellingen van anderen over de manier waarop Zwarte Piet afgebeeld wordt. Ik zocht naar materiaal op het internet en sloeg de bronnen die ik al bestudeerd had er opnieuw op na. De volgende boeken en onderzoeken leken mij het bruikbaarst: *Lust en Leering* (2001) van de eerdergenoemde boekhistoricus Pieter Buijnsters en zijn echtgenote Leontine Buijnsters-Smets, *Van Nicolaas van Myra tot Sinterklaas* (1989) van de eerdergenoemde literatuurwetenschapper

Rita Ghesquière en *De representatie van Zwarte Piet in kinderboeken* (2019) van studenten Nederlandse Taal en Cultuur Cleo Vermuyen en Nienke Schuiling.

3.1.2 Hedendaagse Nederlandstalige prentenboeken

Ik heb van tevoren een aantal criteria opgesteld waaraan de boeken van mijn hedendaagse corpus moesten voldoen. Ten eerste moesten de boeken voor het eerst verschenen zijn in de periode van 2011 tot 2019. Ik heb voor dit tijdsvak gekozen omdat de meest onderzoekers het protest van Quinsy Gario en Jerry Afriyie bij de intocht van Sinterklaas in Dordrecht als het begin van de huidige Zwarte Pietendiscussie zien (Rodenberg & Wagenaar 2016; Wekker 2016; Hilhorst & Hermes 2016). Ik heb de boeken die in 2020 verschenen zijn bewust achterwege gelaten. Ik begon namelijk aan deze thesis op het moment dat er slechts drie maanden van dat jaar verstreken waren. Ten tweede moesten de boeken voldoen aan de hierboven genoemde kenmerken van prentenboeken. Ten derde moesten de boeken woorden als 'Zwarte Piet', 'Piet', 'Pieterman' of 'Pieterbaas' in de titel hebben staan.

Ik heb de boeken voor mijn hedendaagse corpus geselecteerd met behulp van het Centraal Bestand Kinderboeken. Ik heb daarin dus gezocht naar prentenboeken uit de periode van 2011 tot 2019 met woorden als 'Zwarte Piet', 'Piet', 'Pieterman' of 'Pieterbaas' in de titel. Deze zoekactie leverde zeventien resultaten op. Omdat drie van de zeventien boeken dubbel in de lijst stonden, hield ik uiteindelijk veertien boeken over om nader te bestuderen. Ik kwam tot de conclusie dat een boek voor het eerst in 2004 uitgegeven was, vijf boeken niets met de sinterklaastraditie te maken hadden en twee boeken niet aan de criteria van Joosen en Vloeberghs voldeden. Omdat een van de veertien boeken daarenboven niet verkrijgbaar was, hield ik de volgende vijf boeken over: *Piet Verliefd* (2011) van Ronald Giphart en Tom Schamp, *Zwarte Piet in 7 dagen* (2013) van Maria van Donkelaar, Martine van Rooijen en Wendy Panders, *Piet is verliefd* (2015) van Johnny de Mol en Pieter Gaudesaboos, *Kinderen spelen Sint en Piet* (2016) van Elly Vlugter en *Piet en Sint en het slimme kind* (2018) van Gerda Dendooven.

3.2 Analysemodel

In de vorige paragraaf kwam naar voren dat prentenboeken hun betekenissen communiceren door gebruik te maken van woord en beeld. Joosen en Vloeberghs (2017) baseren zich op Nikolajeva en Scott als ze zeggen dat deze tekensystemen zich op twee verschillende manieren tot elkaar kunnen verhouden. Volgens hen is er sprake van een symmetrische of een complementaire relatie tussen woord en beeld. Als de tekensystemen symmetrisch zijn, geven ze dezelfde informatie. In een complementaire relatie vullen woord en beeld elkaars lege plekken in. Joosen en Vloeberghs (2017) menen dat symmetrie tussen woord en beeld bijna onmogelijk is: "Zelfs in het eenvoudigste geval, wanneer een woord onder een beeld staat en beide naar eenzelfde object verwijzen, dan

nog kun je de relatie als uitbreidend beschouwen” (p. 204). Joosen en Vloeberghs (2017) impliceren hier dat woord en beeld altijd een complementaire relatie hebben. Om tot een antwoord op mijn onderzoeksvraag te komen, is het dus belangrijk om zowel tekst als beeld te bestuderen.

Ik maak gebruik van imagologie om de hierboven genoemde prentenboeken te analyseren. Daarover volgt hieronder meer.

3.2.1 Imagologie

Beller en Leerssen (2007) geven aan dat imagologen onderzoeken op welke manier personen of naties gerepresenteerd worden in literaire teksten. Professor in Engelse literatuur Emer O’Sullivan (2011) benadrukt dat ze zich niet bezighouden met nationale of culturele *identiteiten*, maar met nationale en culturele *stereotypen*. Ze focussen dus niet op datgene wat mensen daadwerkelijk zijn. Ze kijken naar de ideeën die over deze mensen bestaan. Omdat tegenstanders van Zwarte Piet de figuur als een racistisch stereotype van zwarte mensen zien, is een imagologisch perspectief dus uiterst interessant. O’Sullivan (2015) stelt bovendien dat jeugdliteratuur zich uitermate goed leent voor een imagologisch perspectief: “Het verschaft jonge lezers zowel hun vroegste beelden van de wereld waarin ze geleidelijk gaan bewegen, als de taal die ze nodig hebben om die wereld te begrijpen” (p. 15).

Imagologen hebben zich altijd alleen maar op literaire teksten gericht. O’Sullivan (2015) stelt dat daar langzaam maar zeker verandering in komt: “Nu de representatie van cultuur in toenemende mate het privilege wordt van visuele media, kan de imagologie daar niet langer omheen” (p. 15). Dit wil zeggen dat imagologen ook moeten kijken naar beelden omdat die nu eenmaal een belangrijk onderdeel van onze cultuur vormen. De professor benadrukt dat prentenboeken daardoor bijzonder geschikt zijn voor imagologisch onderzoek. Die maken het namelijk mogelijk om nationale en culturele stereotypen vanuit een dubbel perspectief te onderzoeken. O’Sullivan (2015) zegt hier het volgende over: “Centraal daarbij staan de hypothetische representaties van zulke groepen gevormd door de verbeelding (het object van de imagologie) en de manier waarop deze worden uitgedrukt in de materiële beelden van het prentenboek” (p. 23). Bij het bestuderen van een prentenboek focussen imagologen zich dan ook eerst op de stereotypen die uit de tekst spreken. Daarna bepalen ze of die stereotypen terugkomen in het beeld.

O’Sullivan (2015) stelt dat imagologen steeds op dezelfde manier te werk gaan: “Bij het bestuderen van een literaire tekst is de eerste taak [...] om de intertekst van een bepaalde nationale representatie als troep vast te stellen” (p. 13). Dat wil zeggen dat ze in eerste instantie nagaan of de nationale en culturele stereotypen in de literaire tekst ook in andere literaire teksten

voorkomen. Daarna bestuderen imagologen de traditie van de troep en de traditie van de goed- of afkeuring daarvan. O’Sullivan (2015) legt uit dat de imagoloog zich vervolgens richt op de troep in de context van de tekst, “[...] daarbij rekening houdend met de verschillende algemene conventies en technieken in verschillende soorten fictionele, verhalende, poëtische, dramatische en visuele teksten” (p. 13). De professor benadrukt dat imagologen een tekst alleen adequaat kunnen benaderen als ze zich bewust zijn van genrespecifieke conventies. Tot de conventies van prentenboeken behoren de visuele codes van professor in comparatieve wetenschappen William Moebius (1986).

Ik gebruik de hierboven beschreven werkwijze om het antwoord op mijn onderzoeksvraag te vinden. Ik geef hieronder eerst een overzicht van de verschillende stereotypen die van zwarte mensen bestaan en leg dan uit wat visuele codes zijn.

3.2.1.1 Stereotypen

In het boek *Wit over zwart* (1990) haalt Nederveen Pieterse verschillende onderzoeken aan. Hij stelt dat Zwarte Piet niet de enige stereotiepe weergave van zwarte mensen is. Nederveen Pieterse (1990) geeft aan dat professor Sterling Allen Brown als een van de eersten onderzoek deed naar de representatie van zwarte mensen in literatuur. In 1933 vond Brown vijf verschillende typen van zwarten: “[...] de tevreden slaaf, de komische neger, de exotische primitieveling, de tragische mulat en de brute nigger” (Nederveen Pieterse, 1990, p. 152). Toen de Amerikaanse historicus Donald Bogle in 1973 onderzoek deed naar de beeldvorming van zwarten in Amerikaanse films vond hij dezelfde stereotypen als Brown. Bogle bedacht een aantal termen om gemakkelijk naar deze stereotypen te kunnen verwijzen. Hij noemde de tevreden slaven *Toms*. Wemmers (2015) stelt dat deze term ontleend is aan *Uncle Tom’s Cabin*. Dit boek is in 1853 geschreven door Harriet Beecher Stowe. Nederveen Pieterse (1990) zegt het volgende over de protagonist van het boek: “Uncle Tom is de dociele neger die alles over zijn kant laat gaan, zich opoffert voor zijn meester en geacht wordt sympathie of te wekken omdat hij *niet* in verzet of opstand komt” (p. 61). Bogle duidde de komische negers aan met de term *coons* en de exotische primitievelingen met *mammies*. Volgens Wemmers (2015) hebben de *coons* regelmatig een grijns op hun gezicht. Ze worden vaak geportretteerd als artiesten. Bogle gebruikt het woord *mulattoes* om naar de tragische mulat te verwijzen. Wemmers (2015) zegt het volgende over dit stereotype: “Dit type omvat een vrouw die niet in de zwarte wereld, maar ook niet in de witte gemeenschap thuishoort. Ze voelt zich meer thuis bij deze laatste, maar wordt hier niet volledig geaccepteerd” (p. 12). Bogle verwijst naar de brute negers met het woord *bucks*. Dat zijn uiterst gewelddadige en seksueel gefrustreerde mannen (Wemmers, 2015).

3.2.1.2 Visuele codes

In 1986 publiceerde Moebius een artikel genaamd 'Introduction to Picturebook Codes'. In dat artikel stelt hij dat visuele codes helpen om betekenis te ontleen aan de beelden in prentenboeken. De Amerikaanse professor Lawrence Sipe was een expert op het gebied van onderwijs en literatuur. In het boek *Storytime: Young Children's Literary Understanding in the Classroom* (2008) bespreekt hij de visuele codes van Moebius uitgebreid. Sipe (2008) stelt dat deze codes in vijf verschillende groepen onder te verdelen zijn. Ik gebruik de hieronder genoemde codes in mijn analyse om duidelijk te maken wat beelden van Zwarte Piet zeggen over de manier waarop auteurs en illustratoren bewust dan wel onbewust tegen hem aankijken.

In de eerste groep zitten codes die betrekking hebben op de positie en grootte van figuren. Over deze elementen schrijft Moebius (1986) het volgende: "It often matters whether the main character is depicted high or low on the page, in the centre or on the fringe, on the lefthand side or the right" (p. 139). Als een personage bovenaan de pagina staat, wil dat volgens Moebius (1986) zeggen dat hij/zij een hoge sociale status heeft of over veel macht beschikt. Voor personen die onderaan de pagina afgebeeld worden, geldt precies het tegenovergestelde. Sipe (2007) geeft aan dat figuren die in het midden van de pagina staan en groot afgebeeld zijn doorgaans belangrijker zijn voor het verhaal dan de figuren die aan de zijkanten afgebeeld worden en klein weergegeven zijn. Moebius (1986) benadrukt dat een personage dat aan de linkerkant van een bladzijde staat zich hoogstwaarschijnlijk in een veilige situatie bevindt. Dat geldt niet voor een personage aan de rechterkant van de bladzijde. Hij of zij is "likely to be moving into a situation of risk or adventure" (Moebius, 1986, p. 140). Dit heeft alles te maken met leesrichting. Westerlingen beginnen namelijk aan de linkerkant en eindigen aan de rechterkant met lezen.

De tweede groep bevat codes die gaan over perspectief. Het gaat in deze groep voornamelijk om de aan- of afwezigheid van een horizon of horizontale lijn. Als er op de eerste bladzijdes van het prentenboek wel een horizon stond en die later in het prentenboek verdwenen is, betekent dit volgens Moebius (1986) dat er gevaar op de loer ligt. Een horizon staat namelijk symbool voor stabiliteit.

In de derde groep bevinden zich codes over kaders. Moebius (1986) stelt dat gekaderde illustraties een beperkt beeld geven van de wereld in het boek. Niet-gekaderde illustraties bieden een volledig beeld en zorgen mogelijk voor een grotere betrokkenheid van lezers. Volgens Moebius (1986) heeft de vorm van het kader een duidelijke betekenis: "A character framed in a series of circular enclosures is more likely to be secure and content than one framed in a series of utterly rectangular objects" (p. 141). Als een figuur is afgebeeld in een reeks van ronde kaders is de kans dus groot dat hij of zij tevreden is. Bij figuren die gekaderd zijn in rechthoeken ligt dat anders. Zij zijn doorgaans ongelukkig.

De vierde groep bestaat uit codes die betrekking hebben op het lijngebruik in tekeningen. Moebius (1986) legt uit dat dunne lijnen voor mobiliteit en snelheid staan, terwijl dikke lijnen verlamming representeren. Gekartelde lijnen gaan doorgaans gepaard met heftige emoties en gevaar.

In de laatste groep zijn kleurencodes te vinden. Sipe (2007) zegt het volgende over deze groep: "This includes the traditional association of dark colour with sadness, depression or fear and bright colours with joy, confidence or lightheartedness" (p. 18). Waar donkere kleuren en tinten betrekking hebben op gevoelens van onzekerheid, gaan lichtere kleuren en tinten gepaard met gevoelens van tevredenheid. Ook professor Engels Perry Nodelman gaat in *Words about Pictures* (1998) in op de symboliek van kleuren. Nodelman (1988) geeft aan dat warme kleuren duiden op vooruitgang en koude op achteruitgang. Onder warme kleuren verstaat de professor rood, oranje en geel. Blauw en blauwgroen behoren volgens hem tot de koude kleuren. Nodelman (1988) vertelt dat er aardig wat prenten bestaan die grotendeels zwart-wit zijn en dus uit slechts een of twee kleuren bestaan. In die gevallen geldt:

The mere presence of a vivid color is so likely to give weight to visual objects that illustrators forced to work within the constraints of one- or two-color printing almost always use it to focus on the significant details of otherwise colorless pictures. (Nodelman, 1988, p. 142)

Illustratoren gebruiken kleur in dit geval dus om de nadruk te leggen op bepaalde objecten. Die objecten zijn doorgaans van groot belang voor het verloop van het verhaal.

Ik neem de hierboven gepresenteerde informatie mee naar het volgende hoofdstuk. Daar doe ik op basis van het onderzoek van Nederveen Pieterse (1990) uitspraken over de stereotypen die spreken uit de historische boeken en hedendaagse prentenboeken. Ik gebruik de visuele codes van Moebius (1986) om wat te kunnen zeggen over de betekenis die ontleend kan worden aan de prenten in *Piet Verliefd* (2011), *Zwarte Piet in 7 dagen* (2013), *Piet is verliefd* (2015), *Kinderen spelen Sint en Piet* (2016) en *Piet en Sint en het slimme kind* (2018).

4. Analyse en resultaten

In dit hoofdstuk bespreek ik eerst de inzichten van andere onderzoekers over de representatie van Zwarte Piet in historische boeken. Daarna presenteer ik de bevindingen van mijn analyse van hedendaagse prentenboeken.

4.1 Historische boeken

In het vorige hoofdstuk gaf ik al aan dat ik mij voor de representatie van Zwarte Piet in historische boeken baseer op de onderzoeken van Buijnsters en Buijnsters-Smets (2001), Ghesquière (1989) en Vermuyen en Schuiling (2019). Ik focus eerst op de bevindingen die betrekking hebben op het eerste prentenboek over Sinterklaas en ga daarna in op de bevindingen die gaan over verschillende andere boeken uit de negentiende en twintigste eeuw.

4.1.1 Sint Nikolaas en zijn knecht

In 2001 publiceerden Buijnsters en Buijnsters-Smets *Lust en Leering: Geschiedenis van het Nederlandse kinderboek in de negentiende eeuw*. Dat is een boek over de geschiedenis van het Nederlandse kinderboek in de negentiende eeuw. In een van de hoofdstukken hebben Buijnsters en Buijnsters-Smets (2001) het over sinterklaasboeken. Ze duiden *St. Nikolaas en zijn knecht* (1850) aan als het oudste prentenboek over het sinterklaasfeest. De schrijver van dit boek is de Nederlandse onderwijzer Jan Schenkman. Buijnsters en Buijnsters-Smets (2001) zeggen het volgende over *St. Nikolaas en zijn knecht*: “In Schenkmans boek uit 1850 komt sinterklaas uit Spanje en heeft hij als hulpje een zwarte jongeman bij zich. Die is in deze eerste druk gekleed in een lange witte haremboek met wit hemd en bolero, beide voorzien van rode biezen” (p. 303). In een latere uitgave draagt Zwarte Piet een ballonbroek, een jasje met pofmouwen en een baret. Buijnsters en Buijnsters-Smets (2001) zijn van mening dat dit kostuum gelijk is aan dat van een zestiende-eeuwse page: “Voortaan zal de knecht van Sint in kinderboeken dikwijls in dit costuum afgebeeld worden” (p. 303). Dit alles duidt op het feit dat Sinterklaas superieur is. Hij bepaalt wat Zwarte Piet doet en draagt.

In *Van Nicolaas van Myra tot Sinterklaas* (1989) benadrukt Ghesquière dat *St. Nikolaas en zijn knecht* niet de eerste tekst over Sinterklaas is. De literatuurwetenschapper stelt dat de *Almanak voor de beschaafde jeugd* (1798) een van de oudste verhalen over de goedheiligman is. Dit boek verscheen in de Verlichting en is doordrenkt van rationalisme. Ghesquière (1989) vertelt dat dit blijkt uit uitspraken als de volgende: “Geen kind gelooft meer aan die Vent, Die nergens leeft, die niemand kent” (p. 101). De mensen in de achttiende eeuw geloven dus niet in het bestaan van Sinterklaas omdat ze geen bewijsmateriaal hebben. Ze weten niet waar hij woont en met wie hij bevriend is. Volgens Ghesquière (1989) is in de negentiende eeuw meer ruimte voor fantasie

en dus voor Sinterklaas. Ze ziet *St. Nikolaas en zijn knecht* (1850) als een van de belangrijkste teksten uit deze eeuw. Ghesquière (1989) bespreekt het boek dan ook uitvoerig. Ze focust zich voornamelijk op de acties van Sinterklaas en zijn kompaan:

In het verzenboek van Schenkman zien we hoe Sint-Nicolaas samen met zijn knecht en zijn paard, met de boot uit Spanje aankomt. Tijdens de plechtige intocht zeult de knecht met een geldkist door de stad. Later vinden we het tweetal terug bij de banketbakker en in een boekenwinkel waar Nicolaas van alles koopt. (Ghesquière, 1989, p. 130)

Uit dit citaat blijkt dat Sinterklaas en Zwarte Piet niet op gelijke voet staan. De goedheiligman staat (letterlijk) boven zijn rechterhand. Ghesquière (1989) stelt dat Sinterklaas het grootste deel van zijn avonden besteedt aan het luisteren bij schoorstenen en het gluren achter deuren. De goedheiligman schrijft alles op wat hij van en over de kinderen in Nederland hoort. Ghesquière (1989) zegt daar het volgende over: “Daardoor lijkt hij wel alwetend. Stille vlijtige kinderen worden geprezen, maar stoute kinderen stopt hij in de zak” (p. 130). Daarmee doelt ze op de Sint. Ghesquière (1989) maakt hier duidelijk dat hij de grote beslissingen maakt. Zwarte Piet knapt dan weer de vervelende klussen op en neemt de zware taken op zich.

4.1.2 Boeken uit de negentiende en twintigste eeuw

Ik gebruik de bevindingen van Ghesquière (1989) en Vermuyen en Schuiling (2019) om een beeld te schetsen van de manier waarop Zwarte Piet weergegeven wordt in boeken uit de negentiende en twintigste eeuw. Ik ga hieronder eerst in op het uiterlijk van Zwarte Piet, vertel vervolgens het een en ander over het taalgebruik van de figuur en sluit af met informatie over de relatie die hij heeft met Sinterklaas.

In het theoretisch kader kwam al naar voren dat Sinterklaas in eerste instantie een dubbele rol vervulde. Hij hield zich zowel bezig met het straffen als met het belonen van kinderen. In de negentiende eeuw vroegen ouders dan ook regelmatig aan vrienden of dienaren om hun kinderen de stuipen op het lijf te jagen door een masker op te zetten of hun gezichten zwart te schminken. In diezelfde eeuw ontstond een verlangen naar nationale identiteit en een behoefte aan een uniformer sinterklaasfeest. Sinterklaas hoefde vanaf dat moment niet meer allerlei verschillende taken te vervullen. Hij kreeg namelijk een knecht. Die knecht zwaaide met de roe en stopte de stoute kinderen in de zak. In tegenstelling tot wat men op basis van dit verhaal zou verwachten, vond Ghesquière (1989) allerlei verschillende aantallen Pieten in de bijna vijfhonderd teksten die ze analyseerde. De literatuurwetenschapper stelt dat de oudste sinterklaasverhalen steeds een enkele knecht bevatten. In de jaren zestig van de vorige eeuw is dat niet langer het geval. In de meeste verhalen komen dan verschillende Pieten voor. Ghesquière (1989) linkt deze verschuiving

aan veranderingen in de samenleving: “Via technische vooruitgang (b.v. televisie) verdwijnt het wonder en de verwondering steeds meer in de marginaliteit. Het kind uit de jaren zestig zoekt rationele verklaringen. Hoe kunnen één Sint en één knecht op één nacht al die pakjes bezorgen” (p. 142). Ze is er dus van overtuigd dat de verandering van het aantal Pieten te maken heeft met het feit dat de sinterklaasverhalen van voor de jaren zestig ongeloofwaardig werden. Ghesquière (1989) stelt dat de Pieten in de verhalen uit de negentiende en twintigste eeuw allemaal zwart zijn. Cleo Vermuyen en Nienke Schuiling bestudeerden eenentwintig teksten uit de periode van 1850 tot 1950 voor hun bachelorscriptie. Deze thesis kreeg de titel *De representatie van Zwarte Piet in kinderboeken*. Vermuyen en Schuiling (2019) kwamen net als Ghesquière (1989) tot de conclusie dat de donkere huidskleur van Zwarte Piet een wezenlijk kenmerk is. In de teksten die zij onder de loep namen, kwamen namelijk alleen maar (donker)bruine en zwarte Pieten voor. Vermuyen en Schuiling (2019) stellen dat hij in de meerderheid van de boeken beschikt over uitvergroete of karikaturale gezichtskenmerken: “Dit varieert tussen dikke en/of rode lippen, dikke neus, bolle wangen, brede mond en/of lach, een baard, een groot hoofd tot een combinatie van twee of meer van deze elementen” (p. 11). In de negentiende eeuw vergrootten de eerdergenoemde blackface-artiesten deze kenmerken ook. Hierdoor voldeden de zwarte mensen niet meer aan het schoonheidsideaal van witte mensen en werden zij dus gezien als minderwaardig. Volgens Vermuyen en Schuiling (2019) heeft Zwarte Piet in alle boeken donker of zwart haar. In sommige boeken gaat het om gekruld haar en in andere boeken om kroeshaar. Vermuyen en Schuiling (2019) geven aan dat de kleding van Zwarte Piet duidelijk verschilt van die van andere personages. In bijna alle boeken heeft hij een baret op zijn hoofd en een witte kraag om zijn nek. Zwarte Piet draagt verder een jas met pofmouwen en een pofbroek. Eerder kwam al naar voren dat de zestiende-eeuwse Moorse bedienden ook dit soort kleding droegen. Omdat zij in dienst waren bij witte mensen, impliceren de prenten dat Zwarte Piet werkt voor Sinterklaas.

Ghesquière (1989) stelt dat de Pieten in de boeken uit de negentiende en twintigste eeuw nogal stuntelen met taal: “Zwarte Pieten brabbelen meestal een vreemd kindertaaltje of rollen vervaarlijk met de rr” (p. 143). Vermuyen en Schuiling (2019) constateerden hetzelfde als Ghesquière (1989). In slechts zeven van de eenentwintig boeken die zij analyseerden, praatten de Zwarte Pieten correct Nederlands. Vermuyen en Schuiling (2019) stellen dat sommige teksten een foute zinsopbouw hanteren als Zwarte Piet aan het woord is en andere boeken duidelijk vermelden dat Zwarte Piet het Nederlands niet beheerst. Dit lijkt een overblijfsel van de blackface-traditie te zijn. In het theoretisch kader kwam namelijk al naar voren dat blackface-artiesten zwarte mensen belachelijk maakten door grappen te maken over hun dans, zang en spraak.

Ghesquière (1989) stelt verder dat de goedheiligman zich in de meeste teksten uit de negentiende en twintigste opstelt als een kindervriend. Hij is daarnaast een vaderfiguur voor de

Pieten. Dat wil zeggen dat Sinterklaas zijn Pieten als zijn eigen kinderen behandelt. In sommige verhalen stopt Sinterklaas zijn Pieten dan ook in bed. In andere verhalen verzorgt hij ze als ze ziek zijn. De goedheiligman gedraagt zich toch ook als een meester. Ghesquière (1989) benadrukt dat hij op verschillende manieren duidelijk maakt dat hij boven de Pieten staat: “Hij geeft opdrachten [...], of hij neemt het roer in handen als er problemen opduiken” (p. 132). Vermuyen en Schuiling (2019) hebben net als Ghesquière (1989) proberen te achterhalen of Sinterklaas een meester en Zwarte Piet een knecht is. Ze geven aan dat ze steeds gekeken hebben naar de positie van de Zwarte Piet om te achterhalen of hij ondergeschikt was aan Sinterklaas. Vermuyen en Schuiling (2019) stellen dat Zwarte Piet alleen als knecht gezien kon worden als er sprake was van een van de volgende verschillen in positie: “[...] staand – zittend, onder – boven, buiten – binnen en achter – voor” (p. 13). Ze benadrukken onder andere dat er geen sprake is van ongelijkheid als Sinterklaas zijn paard bestijgt en Zwarte Piet toekijkt. Ik ben het daar niet helemaal mee eens. Op dat moment bevindt de goedheiligman zich namelijk letterlijk boven zijn kompaan. Ik vind het dan ook bijzonder dat Vermuyen en Schuiling tot de volgende conclusie komen: “Er zijn geen afbeeldingen waarop duidelijk wordt dat Zwarte Piet wordt onderdrukt of het niet naar zijn zin heeft” (p. 13). Ghesquière (1989) stelt dat de oudere sinterklaasverhalen voornamelijk onhandige Pieten bevatten. Ze schoppen de planning van de goedheiligman geregeld in de war. Dit levert vaak lachwekkende situaties op. De Pieten in deze verhalen voldoen dus aan de kenmerken die volgens Nederveen Pieterse (1990) horen bij *coons*. Ze hebben geen kenmerken van de andere stereotypen die de sociologieprofessor noemt. Volgens Ghesquière (1989) hebben de Pieten in de nieuwere verhalen vaak kritiek op het beleid van Sinterklaas: “Ze willen de reis naar Nederland annuleren [...], sturen aan op modernisering [...]. Ze nemen de leiding als er zich een probleem voordoet en zijn de beschermers van de Sint” (p. 145). Omdat de Pieten het heft steeds vaker in eigen handen nemen, lijken ze totaal niet meer op *coons*. De figuren voldoen ook niet aan de kenmerken van de andere stereotypen die Nederveen Pieterse (1990) onderscheidt. Ze laten niet over zich heen lopen en zijn niet gewelddadig.

4.2 Hedendaagse prentenboeken

In het vorige hoofdstuk kwam al naar voren dat ik vijf verschillende prentenboeken ga analyseren. Dat zijn *Piet Verliefd* (2011) van Ronald Giphart en Tom Schamp, *Zwarte Piet in 7 dagen* (2013) van Maria van Donkelaar, Martine van Rooijen en Wendy Panders, *Piet is verliefd* (2015) van Johnny de Mol en Pieter Gaudesaboos, *Kinderen spelen Sint en Piet* (2016) van Elly Vlugter en *Piet en Sint en het slimme kind* (2018) van Gerda Dendooven. In deze paragraaf geef ik eerst een beschrijving van de plots van deze boeken en ga ik daarna in op de resultaten van de analyses.

4.2.1 Plots

De hoofdpersonen van *Piet Verliefd* (2011) zijn Papierpiet, Scharpiet, Plakbandpiet, Inpakpiet, Versierpiet en Piet-Agoras. Zij houden zich ieder jaar bezig met het inpakken van de cadeautjes voor de Nederlandse kinderen. De leden van de inpakploeg blijven normaal gesproken in Spanje achter. In *Piet Verliefd* (2011) neemt Sinterklaas de Pieten mee naar Nederland omdat ze zo hard gewerkt hebben. Daar hoeven ze niet te werken, maar mogen ze vakantie houden. Tijdens de vakantie ontmoeten de Pieten een blond meisje genaamd Tip. Plakbandpiet is op slag verliefd op haar. Hij brengt het grootste deel van zijn vakantie dan ook niet met de andere Pieten, maar met Tip door. Plakbandpiet zwiert samen met haar door de stad en neemt haar mee naar de schaatsbaan. Op de dag dat de stoomboot weer terug naar Spanje gaat, is Plakbandpiet nergens meer te vinden. De Pieten vinden een briefje van hem waarop staat dat hij niet zonder Tip kan en daarom niet mee terug naar Spanje wil. Sinterklaas is degene die Plakbandpiet uiteindelijk toch aan boord weet te krijgen. Met Tip, dat wel. Zij gaat een Pietenopleiding in Spanje volgen.

Zwarte Piet in 7 dagen (2013) is een boek dat gaat over Pikolino, een jongen die bij de allerbeste Pieten van Sinterklaas in de leer gaat. Pikolino oefent met het bakken van pepernoten, leert klimmen op daken en helpt met het inpakken van cadeautjes. Sinterklaas is ontzettend blij met Pikolino en besluit hem daarom mee te nemen naar Nederland. Pikolino verslaapt zich echter op de dag dat de stoomboot vertrekt. Sinterklaas merkt net op tijd dat hij iemand mist en stuurt zijn andere Pieten naar de slaapzaal toe om Pikolino wakker te maken. De jongen schaamt zich kapot en is bang dat Sinterklaas hem voor straf in Spanje wil laten. Als Pikolino eenmaal aan boord van de stoomboot is, maakt Sinterklaas hem duidelijk dat hij niet boos is. Hij besluit Pikolino te belonen voor zijn harde werk door hem een bijzondere taak te geven. Pikolino mag elke keer dat de stoomboot ergens aankomt of vertrekt aan de stoomfluit trekken.

De hoofdpersoon van *Piet is verliefd* (2015) is – zoals de titel al doet vermoeden – Piet. Hij is smoorverliefd op juf Noël en sluipt elke nacht haar klaslokaal in om zijn liefde te verklaren. De ene keer schrijft hij iets op het bord in haar klaslokaal en de andere keer laat hij een paar hartjes achter op haar bureau. Omdat Piet zijn verrassingen niet ondertekent met zijn naam weet juf Noël niet wie haar geheimzinnige aanbieder is. Om achter zijn identiteit te komen, blijft ze een keer op school overnachten. Ze betrapt Piet die nacht op heterdaad. Juf Noël is ook verliefd op hem en geeft hem daarom meteen een dikke knuffel. Vanaf dat moment spreken Piet en juf Noël iedere avond af. Sinterklaas merkt dat er iets aan de hand is. Piet is namelijk erg afgeleid. Als de Sint merkt dat dit door verliefdheid komt, geeft hij Piet straf. Hij laat Piet urenlang pepernotendeeg kneden in de kelder. Piet kan daardoor niet op bezoek bij juf Noël. Ze is kapot van liefdesverdriet en heeft nergens meer zin in, zelfs niet in het bezoek van Sinterklaas. Als ze Piet ziet, slaat haar humeur echter meteen om. Ze geeft hem gelijk een dikke kus. Omdat Piet zo gelukkig is bij juf Noël besluit

hij uiteindelijk om niet mee terug te gaan naar Spanje en in Nederland te gaan wonen. Sint lijkt daar geen problemen mee te hebben en vaart met zijn andere Pieten terug naar huis.

Kinderen spelen Sint en Piet (2016) is een boek dat gaat over twee kinderen die een rollenspel spelen. Het ene kind speelt voor Sint en het andere voor Piet. Tijdens het spel wil Sint de hele tijd de baas spelen. Piet kan daar niet tegen en loopt boos weg. Omdat Piet niet zonder Sint kan, komt hij na een tijdje terug. Sint ziet op dat moment in dat hij niet zo aardig was en stelt daarom voor om samen een spel te bedenken. Piet stemt daarmee in. Binnen een mum van tijd hebben Sint en Piet het zo gezellig dat het lijkt alsof ze nooit ruzie gehad hebben.

Het verhaal van *Piet en Sint en het slimme kind* (2018) speelt zich af op vijf december. Piet en Sint gaan de daken op om cadeautjes rond te brengen, maar belanden in noodweer. Ze komen al snel tot de conclusie dat het te gevaarlijk is om te blijven werken en gaan op zoek naar een schuilplaats. Ze kloppen aan bij het huis van Loulou. Die laat Piet en Sint binnen en helpt hen zo goed als ze kan. Loulou stopt de kleren van Piet en Sint meteen in de droger en zet de verwarming snel wat hoger. Ze vertelt Piet en Sint vervolgens dat ze de cadeautjes niet meer door de schoorsteen moeten afleveren. Loulou legt uit dat ze het dak veel te gevaarlijk vindt voor hen. Ze raadt Piet en Sint daarom aan de cadeautjes bij de voordeur af te leveren. Piet en Sint bedanken Loulou voor haar goede advies en vervolgen hun tocht door de straten in plaats van over de daken.

In wat volgt, geef ik informatie over het uiterlijk en het taalgebruik van de Pieten in de hierboven genoemde prentenboeken. Ik vertel over de relatie die deze Pieten met Sinterklaas hebben en leg daarna uit wat de kleuren van de prenten zeggen over de algehele sfeer van de boeken. Op basis van dit alles doe ik uitspraken over de stereotypen die uit de tekst en het beeld van de boeken spreken.

4.2.2 Uiterlijk van Piet

De Pieten in *Piet Verliefd* (2011) hebben allemaal een donkerbruine huid. Piet-Agoras draagt een hoofddeksel. Het is daardoor onduidelijk wat voor kleur of soort haar hij heeft. De andere Pieten hebben allemaal zwarte haren. Papierpiet en Inpakpiet hebben kroeshaar. De haren van Schaarpiet staan in stekeltjes op zijn hoofd. Plakbandpiet draagt zijn haar in dreadlocks en Versierpiet heeft een afro. De Pieten dragen geen oorbellen en hebben ook geen rode lippen. Ze beschikken dus niet over de gezichtskenmerken waar veel tegenstanders van Zwarte Piet vanaf willen. De Pieten die voorkomen in *Piet Verliefd* (2011) dragen allemaal andere kleren. Papierpiet heeft een rood trainingspak met witte strepen aan. Schaarpiet en Versierpiet dragen een wit hemd bovenop een rode broek met een witte bias. Schaarpiet heeft een schort aan; Papierpiet niet. Inpakpiet en Piet-Agoras dragen een shirt met lange mouwen bovenop een broek die gelijk is aan

die van Schaarpiet en Versierpiet. Het shirt is wit met zwart gestreept. Plakbandpiet heeft op de eerste spreads een witte broek aan. Hij draagt geen shirt. De kleren die de Pieten dragen lijken dus totaal niet op de kleren van Moorse bedienden. Ze hebben namelijk geen livrei of pofbroek aan en ook geen baret op. Hieruit leid ik af dat de Pieten niet als bedienden of slaven neergezet worden. Ze willen voor Sinterklaas werken en worden daar niet toe gedwongen.

In *Zwarte Piet in 7 dagen* (2013) zijn de Pieten pikzwart. Ze hebben allemaal zwart gekruld haar. De Pieten hebben geen rode, maar wel dikke lippen. Deze lippen zijn wit. De meeste Pieten dragen een pofbroek en een shirt met pofmouwen. Ze doen daardoor denken aan Moorse pages of bedienden. De Pieten in *Zwarte Piet in 7 dagen* (2013) zijn dus waarschijnlijk in dienst van Sinterklaas. De kleren die ze aan hebben zijn overigens zwart, wit of een combinatie daarvan. Omdat de Pieten allemaal dezelfde soort kleding dragen, lijken ze geen eigen identiteit te hebben. Pikolino kleedt zich niet hetzelfde als de andere Pieten. Hij heeft geen pofbroek aan en draagt ook geen shirt met pofmouwen. De jongen draagt een rood shirt met korte mouwen op een korte zwarte broek. Daaruit blijkt dat hij nog geen volwaardig lid van de groep is, dat hij er enigszins buiten staat.

De Pieten in *Piet is verliefd* (2015) hebben niet allemaal dezelfde huidskleur. De Piet die de hoofdrol speelt, heeft een donkerbruine huid. De andere Pieten hebben een lichtbruin, geel, rood of zwart gezicht. Ze dragen geen oorbellen en hebben ook geen rode lippen. De Pieten dragen geen livrei en pofbroek, maar hebben wel een baret op hun hoofd staan. De Pieten in *Piet is verliefd* (2015) dragen allemaal iets om hun nek. De accessoires om de nekken van de Pieten zien er niet allemaal hetzelfde uit. Datgene wat de Piet die de hoofdrol speelt om zijn nek heeft, lijkt op een kraag. Ik krijg daardoor de indruk dat hij in ieder geval in dienst is van Sinterklaas.

De Piet in *Kinderen spelen Sint en Piet* (2016) is in het begin van het verhaal zwart en later wit. Dan blijkt dat hij zijn gezicht geschminkt heeft. In eerste instantie lijkt de Piet dus de blackface-praktijk toe te passen. Hij maakt zijn gezicht namelijk zwart om zich voor te kunnen doen als iemand anders. De Piet maakt zwarte mensen echter op geen enkele manier belachelijk. In *Kinderen spelen Sint en Piet* (2016) is dus geen sprake van blackface. De Piet in *Kinderen spelen Sint en Piet* (2016) draagt overigens geen livrei of pofbroek. Hij heeft een geelgroen shirt met lange mouwen en een paarsrode broek aan. Om zijn nek zit een witte kraag en op zijn hoofd staat een baret met een veer. Omdat de Moorse bediende dezelfde accessoires droeg, lijkt Piet te werken voor de Sint.

De Piet in *Piet en Sint en het slimme kind* (2018) is wit. Hij heeft geen rode lippen en draagt geen gouden oorbellen. Piet heeft ook geen zwarte gekrulde haren. Hij is kaal. Piet beschikt dus niet over de aanstootgevende gezichtskenmerken die eerder genoemd werden. De kleren van Piet hebben wel wat weg van die van Moorse bedienden. Hij draagt geen livrei, maar heeft wel een

pofbroek aan. Piet beschikt overigens ook over een baret met een veer. Hij lijkt daardoor te werken voor Sinterklaas.

In vier van de vijf geanalyseerde boeken vertonen de Pieten overeenkomsten met Moorse pages of bedienden. In *Zwarte Piet in 7 dagen* (2013) en *Piet en Sint en het slimme kind* (2018) dragen de kompanen van Sinterklaas een pofbroek. In *Piet is verliefd* (2015) en *Kinderen spelen Sint en Piet* (2016) hebben ze witte kragen en gekleurde baretten. Ik krijg door dit alles de indruk dat het overgrote deel van de Pieten in dienst is van Sinterklaas.

4.2.3 Taalgebruik van Piet

De Pieten die voorkomen in *Piet Verliefd* (2011), *Zwarte Piet in 7 dagen* (2013), *Piet is verliefd* (2015) en *Piet en Sint en het slimme kind* (2018) hebben totaal geen moeite met het spreken van de Nederlandse taal. Ze gebruiken de juiste woorden en formuleren hun zinnen correct. In *Zwarte Piet in 7 dagen* (2013) en *Piet en Sint en het slimme kind* (2018) praten de Pieten in rijm. De Botenpiet die voorkomt in het eerstgenoemde boek zegt bijvoorbeeld het volgende tegen Pikolino: “Fijn dat je vandaag komt helpen, want er is hier werk genoeg. Je moet eerst het voordek schrobben, dus begin maar bij de boeg” (Van Donkelaar, Van Rooijen & Panders, 2013, z.p.).

Tekstschrijvers Heinz Polzer en Ivo de Wijs (1980) vertellen dat rijm verschillende functies en eigenschappen kan hebben. Rijm kan een gedicht onder andere muzikale bevalligheid geven. Polzer en De Wijs (1980) bedoelen hiermee dat een gedicht niet alleen gelezen, maar ook gezongen kan worden. Rijm kan ook zorgen voor structuur. Polzer en De Wijs (1980) zeggen hier het volgende over: “Rijmklanken verdelen een gedicht in inhoudelijke eenheden en bewerkstellingen de ontwikkeling van een gedachte” (p. 62). Polzer en De Wijs (1980) vertellen dat rijm ervoor kan zorgen dat de aandacht tijdens het lezen van een gedicht uitgaat naar een aantal woorden. Zij zijn van mening dat dit het geheugen helpt: “Het laatste belangrijke woord doet de gehele zin weer opdoemen” (De Wijs, 1980, p. 62). Rijm kan ook dienen als speelgoed. Polzer en De Wijs (1980) leggen kort uit wat ze hiermee bedoelen: “Er zijn gedichten zonder logica en zelfs nagenoeg zonder inhoud, die blijven bestaan door de onontkoombare kracht van rijm” (p. 62). Rijm kan dus – net als speelgoed – zorgen voor plezier.

Prentenboeken als *Zwarte Piet in 7 dagen* (2013) en *Piet en Sint en het slimme kind* (2018) worden vaak voorgelezen. Ik denk dat de rijm daarom dient als geheugensteun. Het is de bedoeling dat de kinderen kunnen onthouden wat in de boeken staat.

In *Kinderen spelen Sint en Piet* (2016) komen Sint en Piet helemaal niet aan het woord. In het boek is namelijk sprake van een alwetende verteller. Dat is een verteller die commentaar levert op de figuren en gebeurtenissen (Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren, z.d.). In *Kinderen spelen Sint en Piet* (2016) zijn verschillende zinnen te vinden die de indruk wekken dat

Sint en Piet totaal geen invloed hebben op datgene wat er gebeurt. Een voorbeeld van een dergelijke zin is: “Een beetje treurig zit Piet weer naast de Sint, want ze horen nu eenmaal bij elkaar” (Vlugter, 2016, z.p.). Het lijkt alsof de alwetende verteller hier aan de touwtjes trekt. Hij is van mening dat Sint en Piet bij elkaar horen en brengt ze daarom steeds weer samen.

Uit de informatie hierboven blijkt dat de Pieten die voorkomen in de hedendaagse boeken net zo vaardig zijn in de Nederlandse taal als Sinterklaas. In twee van de vijf verhalen praten de kompanen van Sinterklaas in rijm en in een van de vijf boeken komen ze niet aan het woord.

4.2.4 Relatie tussen Sint en Piet

Eerder kwam al naar voren dat Papierpiet, Schaarpiet, Plakbandpiet, Inpakpiet, Versierpiet en Piet-Agoras de hoofdrol spelen in *Piet Verliefd* (2011). Zij staan steeds op de onderste helft van de spreads in het prentenboek. Volgens Moebius (1986) betekent dit dat Papierpiet, Schaarpiet, Plakbandpiet, Inpakpiet, Versierpiet en Piet-Agoras weinig of geen macht hebben. In het licht van de plot lijkt deze interpretatie te kloppen. Sinterklaas is namelijk degene die van mening is dat de Pieten een vakantie nodig hebben en besluit om ze mee te nemen naar Nederland. Op een aantal spreads van het prentenboek zijn de Pieten samen met Sinterklaas afgebeeld. Op deze spreads staan de Pieten op de achtergrond en staat de goedheiligman op de voorgrond. Sinterklaas is steeds groter dan de Pieten. Volgens Moebius (1986) betekent dit dat hij belangrijker is voor het verhaal dan Papierpiet, Schaarpiet, Plakbandpiet, Inpakpiet, Versierpiet en Piet-Agoras. Dat lijkt inderdaad het geval te zijn. De liefde tussen Plakbandpiet en Tip had namelijk niet kunnen bestaan zonder Sinterklaas. Zij hadden elkaar niet ontmoet als de Sint niet besloten had om zijn Pieten mee naar Nederland te nemen. De Pieten worden de ene keer aan de linkerkant en de andere keer aan de rechterkant van de spreads afgebeeld. Volgens Moebius (1986) gaan personages die rechts op een bladzijde staan een gevaarlijke of avontuurlijke situatie tegemoet. Op de momenten dat de Pieten die voorkomen in *Piet Verliefd* (2011) op het rechterdeel van de spreads staan, lopen zij geen gevaar. Ze staan dan vaak op het punt om iets nieuws te gaan beleven of een avontuur aan te gaan. Dat is het best te illustreren aan de hand van een voorbeeld. Op een van de spreads in het prentenboek is Plakbandpiet rechts onderaan te zien. De tekst op deze opslag luidt: “Maar Plakbandpiet leek aan zijn stoel te zijn vastgeplakt. Hij durfde niet op te staan en even een praatje te maken” (Giphart & Schamp, 2011, z.p.). Boven het hoofd van Plakbandpiet zijn Tip en haar ouders afgebeeld. Ze zitten wat te drinken aan een tafeltje. Op de volgende spread in het prentenboek is te zien dat Tip haar jas aantrekt en wegloopt. Boven haar staat de volgende tekst:

Net toen hij al zijn durf bij elkaar had geschraapt, stonden de ouders van het meisje op van hun tafel. Toen het meisje bleef zitten, riep haar moeder: 'Kom je Tip? We gaan.' Hierop trok Tip haar winterjas aan en ze verdween met haar ouders. (Giphart & Schamp, 2011, z.p.)

In dit geval impliceren de prenten dat Plakbandpiet nog maar weinig ervaring heeft met meisjes.

Uit de plotomschrijvingen bleek dat Pikolino de hoofdrol speelt in *Zwarte Piet in 7 dagen* (2013). Hij is steeds op het onderste deel van de opslagen afgebeeld. Omdat Sinterklaas op het grootste deel van de spreads op dezelfde hoogte staat als Pikolino, krijgen de lezers niet de indruk dat Pikolino minder machtig of belangrijk is. De jongen is regelmatig aan de linkerkant van de spreads te zien. Daaruit kunnen we afleiden dat Pikolino zich het grootste deel van de tijd in een veilige situatie bevindt (Moebius, 1986). Op de laatste spread van *Zwarte Piet in 7 dagen* (2013) is Pikolino aan de rechterkant van de bladzijde afgebeeld. Volgens Moebius (1986) betekent dit dat de jongen in een gevaarlijke of avontuurlijke situatie gaat terechtkomen. In dit geval klopt dat ook. Pikolino heeft zich verslapen en rent met een koffer in zijn hand naar de stoomboot toe. Dat de jongen denkt dat hij in gevaar is, blijkt uit de tekst: "Piko schrikt. O, dat hij zich nou juist vandaag verslapen moest! Nu word ik ontslagen, denkt hij. Sint is vast en zeker woest" (Van Donkelaar, Van Rooijen & Panders, 2013, z.p.). Uiteindelijk blijkt dat Sinterklaas niet boos is op Pikolino. De jongen mag gewoon mee naar Nederland en gaat zo een nieuw avontuur tegemoet.

Eerder kwam al naar voren dat Piet de hoofdpersoon van *Piet is verliefd* (2015) is. Hij is op het grootste deel van de spreads onderaan afgebeeld. Op een aantal opslagen van het prentenboek is hij samen met Sinterklaas te zien. De goedheiligman is een stuk groter dan Piet. Op een deel van de spreads staat Sinterklaas op de voorgrond en Piet op de achtergrond. De prenten impliceren hiermee dat de Sint meer macht heeft dan Piet. Later in het boek maken ze dat nog eens extra duidelijk. Sinterklaas wordt boos op Piet omdat hij aan het slapen is. Als hij erachter komt dat Piet zo moe is omdat hij juf Noël steeds midden in de nacht opzoekt, stuurt hij Piet voor straf naar de kelder. Piet staat op deze spreads steeds aan de rechterkant. Dat hij enigszins in gevaar is, blijkt uit het volgende citaat: "Ben je nou helemaal mal? Daarom krijg je straf!" (De Mol en Gaudesaboos, 2015, z.p.). Piet heeft zich dus echt in de problemen gewerkt.

In *Kinderen spelen Sint en Piet* (2016) zijn de twee kinderen die zich als Sint en Piet verkleden op de eerste opslagen regelmatig samen afgebeeld. Op deze spreads staat Sint steeds op de voorgrond en Piet steeds op de achtergrond. Sinterklaas is telkens groter dan Piet. Dit wekt de indruk dat de goedheiligman belangrijker is voor het verhaal (Moebius, 1986). Dat is op de eerste spreads ook daadwerkelijk zo. Sint speelt de baas en bepaalt dus wat er gebeurt. Op de laatste opslagen van het prentenboek zijn Sint en Piet steeds naast elkaar afgebeeld. Dit symboliseert de verandering in hun relatie. Deze verandering is het gevolg van de toenadering die

Sint zoekt. Hij ziet op een gegeven moment namelijk in dat hij verkeerd zit en vraagt Piet om samen met hem te bedenken wat voor spel ze kunnen spelen. Als Sint en Piet in gevaar zijn of een avontuur tegemoet gaan, staan ze aan de rechterkant van de spread. Op een van de spreads in het boek staat het volgende: “Piet wordt boos en pakt een stok” (Vlugter, 2016, z.p.). Uit dit citaat blijkt dat Piet een wapen heeft. Dat Sint aan de rechterkant van de spread staat, heeft dus te maken met het feit dat hij gevaar loopt. Op de volgende spread in het prentenboek staat deze tekst: “Een beetje treurig zit Piet weer naast de Sint, want ze horen nu eenmaal bij elkaar” (Vlugter, 2016, z.p.). Op deze spread staat Piet rechts van Sint. Uit het feit dat hij zijn stok nog altijd vast heeft, blijkt dat hij zich niet veilig voelt.

In *Piet en Sint en het slimme kind* (2018) worden Piet en Sint steeds even groot afgebeeld. Dit wil zeggen dat ze gelijkwaardig aan elkaar zijn. De personages staan het grootste deel van de tijd aan de linkerkant van de spreads. Dit betekent dat Piet en Sint zich in een veilige situatie bevinden (Moebius, 1986). Ze staan slechts op een opslag aan de rechterkant afgebeeld. Op die spread zijn Piet en Sint ook daadwerkelijk in gevaar. Ze staan op het dak als het weer ineens omslaat: “Maar plots stak de wind op, het begon hard te waaien. De Sint kon nog maar net zijn mijter vastgraaien. Er vielen wat druppels en daarna heel veel. Het regende fel, ze kregen hun deel” (Dendooven, 2018, z.p.).

Uit bovenstaande informatie blijkt dat in het grootste deel van de prentenboeken sprake is van ongelijkheid. In *Piet Verliefd* (2011), *Piet is verliefd* (2015) en *Kinderen spelen Sint en Piet* (2016) is Sinterklaas steeds groter dan zijn Pieten. In *Zwarte Piet in 7 dagen* (2013) en *Piet en Sint en het slimme kind* (2018) is de goedheiligman net zo groot als zijn kompanen. Hij lijkt daardoor niet machtiger of belangrijker dan zijn Pieten.

4.2.5 Kleurgebruik

Op de eerste spread van *Piet Verliefd* (2011) zijn Papierpiet, Schaarpiet, Plakbandpiet, Inpakpiet, Versierpiet en Piet-Agoras te zien. In paragraaf 4.2.2 kwam al naar voren dat de Pieten allemaal rood- en witgekleurde kleren dragen. Sinterklaas heeft eveneens rood- en witgekleurde kleren aan. Op deze kleren zitten gouden details. Op de achtergrond van de eerste spread zijn de kleuren zwart en grijs te zien. Moebius (1986) benadrukt dat dit soort donkere kleuren doorgaans geassocieerd worden met verdriet, depressie en angst. In mijn ogen hebben de kleuren op de achtergrond van de eerste spread niets te maken met deze gevoelens. De Pieten zijn namelijk allemaal aan het lachen. Ik vermoed dat de achtergrond donker is omdat het nacht is. Op de eerste spread zijn namelijk ook allemaal sterren te zien. De spreads die volgen bevatten overigens allemaal lichte en felle kleuren. Volgens Moebius (1986) betekent dit dat de personages – in dit geval de Pieten – tevreden zijn. Dat is ook zo. Ze zijn door het dolle heen omdat ze van Sinterklaas

mee mogen naar Nederland en genieten daar volop omdat ze vakantie mogen houden. Een van de laatste spreads van het prentenboek bestaat wederom uit donkere kleuren. Deze keer is er wel sprake van angst. Op deze spread staan Papierpiet, Schaarpiet, Inpakpiet, Versierpiet en Piet-Agoras op de stoomboot. Ze staan op het punt om terug te varen naar Spanje, maar komen erachter dat Plakbandpiet niet aan boord is. Ze raken onmiddellijk in paniek. De lucht is dan donkerpaars- en grijsgekleurd. Zodra Sinterklaas Plakbandpiet vindt, is de lucht ineens roze. Deze kleur staat voor de opluchting die de Sint voelt.

In de paragraaf over het uiterlijk van de Pieten in de hedendaagse boeken kwam naar voren dat de Pieten in *Zwarte Piet in 7 dagen* (2013) een zwarte huid hebben. Ze dragen allemaal wit- en zwartgekleurde kleren. Pikolino valt net wat meer op dan de andere Pieten. Hij heeft ook een zwarte huid, maar draagt rode kleren. Sinterklaas heeft een witte huid en draagt kleren van dezelfde kleur. Zijn mijter en mantel zijn zwart. Op de spreads in het prentenboek wordt meestal maar een beperkt aantal kleuren gebruikt. De muren van de kamers in het boek zijn steeds voorzien van kleur. Op de spreads zijn verder een aantal belangrijke voorwerpen ingekleurd. Dat is bijvoorbeeld het geval bij het inpakpapier in de pakjeskamer. De kleuren rood, groen, blauw en geel worden het meest gebruikt. Deze kleuren wijzen volgens Moebius (1986) op gevoelens van tevredenheid. Ze passen daarom goed bij het verhaal. De Pieten en Sinterklaas zijn namelijk erg onder de indruk van het werk dat Pikolino verricht.

De Pieten die voorkomen in *Piet is verliefd* (2015) hebben allerlei verschillende kleuren. Eerder bleek al dat de Piet die de hoofdrol speelt in het verhaal een donkerbruine huidskleur heeft. De andere Pieten hebben een lichtbruine, rode, gele of bijna zwarte huid. De Pieten dragen allemaal felgekleurde kledingstukken. Sinterklaas heeft een witte huidskleur. Hij draagt een paarse tabberd, een witte albe en een rode mantel en mijter. De details op zijn kleding zijn geel en wit. De meeste spreads in het prentenboek hebben een witte of lichtgekleurde achtergrond. Op de opslagen die een donkere achtergrond hebben, is het bijna altijd nacht. Bij de achtste spread ligt dat net wat anders. Op deze spread loopt Piet in de kelder van het paleis van Sinterklaas. De kelder is donkerblauw. Moebius (1986) is ervan overtuigd dat een dergelijke kleur duidt op verdriet, depressie of angst. In dit geval klopt dat ook. Piet loopt namelijk met een gebogen rug. Daarnaast hangen zijn mondhoeken naar beneden.

In *Kinderen spelen Sint en Piet* (2016) komt slechts één Piet voor. In het begin van het verhaal is het gezicht van Piet bruin. Dat Piet schmink op heeft, blijkt halverwege het verhaal: "Hij wil geen zwarte verf meer op zijn gezicht, want het zonnetje schijnt nu lekker" (Vlugter, 2016, z.p.). Op de spreads die volgen heeft Piet geen zwarte huid meer. Vanaf dat moment is zijn gezicht wit. Sinterklaas heeft een witte huid. Hij draagt een wit shirt met korte mouwen op een witte broek. Hij gebruikt een rode deken met zwarte strepen als mantel. Zijn mijter is rood met geel. De

achtergronden van de spreads van *Kinderen spelen Sint en Piet* (2016) hebben verschillende kleuren. In het begin bestaan de spreads uit diverse donkere blauwtinten. Moebius (1986) geeft aan dat donkere kleuren en tinten duiden op gevoelens van verdriet. Omdat Sint en Piet in het eerste deel ruzie hebben, passen de kleuren dus bij de sfeer van het verhaal. Halverwege het boek hebben de achtergronden van de spreads andere kleuren, denk daarbij aan geel, groen en roze. Op de laatste opslag staan Sint en Piet in een roze hart en om dat hart zit een lichtblauw gekleurde rand. Deze kleuren duiden op gevoelens van blijdschap en tevredenheid (Moebius, 1986). Omdat Sint en Piet het in dit deel van het boek goedgemaakt hebben, passen de kleuren bij het verhaal.

Piet en Sint en het slimme kind (2018) bevat nauwelijks donkere kleuren. In een van de vorige paragrafen heb ik al aangegeven dat Piet niet licht- of donkerbruin, maar wit is. Hij draagt een blauw pak met gele details. Sinterklaas heeft net zoals Piet een witte huid. Onder zijn witte tabberd draagt hij een witte maillot. Zijn mantel en mijter zijn rood. Ook zijn kleding heeft gele details. Loulou heeft wel een bruine huidskleur. In *Piet en Sint en het slimme kind* (2018) worden bijna alleen maar lichte kleuren en tinten gebruikt. Als er donkere kleuren gebruikt worden, is dat om duidelijk te maken dat het verhaal zich afspeelt in de nacht.

In alle prentenboeken zijn spreads met donkere kleuren te vinden. In *Piet is verliefd* (2015) en *Kinderen spelen Sint en Piet* (2016) duiden deze kleuren op gevoelens van verdriet. In *Piet Verliefd* (2011), *Zwarte Piet in 7 dagen* (2013) en *Piet en Sint en het slimme kind* (2018) worden de donkere kleuren gebruikt om duidelijk te maken dat het avond of nacht is. In de prentenboeken komen ook veel lichte kleuren voor. Deze duiden telkens op tevredenheid of opluchting.

4.2.6 Stereotypen

Op sommige spreads in *Piet Verliefd* (2011) gedragen de Pieten zich als artiesten. Plakbandpiet maakt handstanden en Versierpiet jongleert. De Pieten hebben daardoor wat weg van komische negers of *coons*. In *Piet Verliefd* (2011) is Sinterklaas de baas. Hij bepaalt welke Pieten mee gaan naar Nederland en hij vertelt wat ze daar moeten doen. De leden van de inpakploeg houden alleen maar vakantie in Nederland omdat Sinterklaas ze daar toestemming voor gegeven heeft. De Pieten zijn dus niet alleen komische negers, maar ook nog eens tevreden slaven.

Uit de tekst van *Zwarte Piet in 7 dagen* (2013) blijkt dat de Pieten het zware werk verrichten in het paleis van Sinterklaas: "Al een week lang pakken Pieten de cadeaus in mooi papier. Daarbij schrijft de Sint gedichten, die ze printen op A4. Maar die Zwarte Pieten hebben er nog heel wat klusjes bij: Sinterklaas zijn rode mantel moet nog naar de stomerij" (Van Donkelaar, Van Rooijen en Panders, 2013, z.p.). De Pieten lijken in eerste instantie wat weg te hebben van tevreden slaven, maar niets blijkt minder waar. Sommige Pieten zijn weliswaar met een grote lach op hun gezicht aan het werk, maar andere Pieten kijken verdrietig of boos. Ze voldoen dus niet helemaal aan de

kenmerken die volgens Nederveen Pieterse (1990) horen bij tevreden slaven of *Toms*. Eerder kwam al naar voren dat Pikolino in het paleis van Sinterklaas is omdat hij in de leer gaat bij zijn beste Pieten. De tekst impliceert dat hij nogal onhandig is. Tijdens het pepernoten bakken gebeurt bijvoorbeeld het volgende: “Pikolino zoekt de suiker en pakt per abuis het zout. Net vóór hij het in de kom strooit, ziet hij tot zijn schrik de fout” (Van Donkelaar, Van Rooijen & Panders, 2013, z.p.). Omdat dit soort zinnen de lezers mogelijk aan het lachen maken, heeft Pikolino het meest weg van een komische neger.

In *Piet is verliefd* (2015) deelt Sinterklaas de spreekwoordelijke lakens uit. Hij bepaalt wat er wanneer gebeurt. Als Piet in slaap valt tijdens het werk stuurt hij hem dan ook voor straf naar de kelder. Piet gaat niet tegen Sinterklaas in. Hij loopt gewoon naar de kelder toe. Een van zijn collegapieten probeert Sinterklaas nog te laten inzien dat hij te streng is: “‘Wat?’ vraagt Hieper-Piet verbaasd als hij van de straf hoort. ‘Moet Piet urenlang pepernotendeeg kneden in de kelder? Bent u dan zelf nooit verliefd geweest?’” (De Mol & Gaudesaboos, 2015, z.p.). Dit laat zien dat de autoriteit van Sinterklaas niet absoluut is. Als Hieper-Piet doorkrijgt dat hij Sinterklaas niet van gedachten kan laten veranderen, legt hij zich neer bij de beslissing van de goedheiligman. In de rest van het boek komen Hieper-Piet en de andere Pieten niet meer in opstand. Ze hebben daardoor alsnog het meest weg van *Toms* of tevreden slaven.

In *Kinderen spelen Sint en Piet* (2016) komt maar één Piet voor. Hij geeft niet toe als Sint zijn zin wil doordrijven. Hij negeert zijn bevelen en loopt weg. Piet heeft het meest weg van een *buck*. Hij is niet seksueel gefrustreerd, maar wel gewelddadig. Hij heeft regelmatig een stok in zijn handen en is niet bang om die te gebruiken op Sint. Dat blijkt onder andere uit de volgende tekst: “Toch houdt Piet zijn stok nog vast als een geweer, voor als Sint weer de baas wil gaan spelen” (Vlugter, 2016, z.p.). Uit deze situatie blijkt dat Piet zich bewust is van het feit dat hij niet gelijk is aan de Sint. Piet is daar niet blij mee, maar weet niet goed wat hij zonder de Sint moet. Dat blijkt uit het feit dat hij niet wil terugkomen na hun ruzie, maar dat toch doet. Op de spread staat dan ook de volgende tekst: “Een beetje treurig zit Piet weer naast de Sint, want ze horen nu eenmaal bij elkaar” (Vlugter, 2016, z.p.).

De Piet die in *Piet en Sint en het slimme kind* (2018) voorkomt, lijkt niet op de stereotypen die Brown en Bogle noemen. Hij is geen slaaf of grappenmaker en ook geen primitieveling, mulat of bruut. Piet is niet de enige die zware of minder leuke klusjes opknapt. Dit blijkt onder andere uit het feit dat Sint zelf ook de handen uit de mouwen steekt. Op een van de spreads in *Piet en Sint en het slimme kind* (2018) is bijvoorbeeld te zien dat Sinterklaas zijn paard het dak op probeert te duwen. Dit toont aan dat Piet niet de enige is die de vervelende of zware taken moet uitvoeren. In het prentenboek zijn Piet en Sint dus gelijk aan elkaar.

In vier van de vijf prentenboeken zijn stereotypen van zwarte mensen te vinden. De Pieten in *Piet Verliefd* (2011) en *Zwarte Piet in 7 dagen* (2013) lijken het meest op komische negers. Ze vertonen allerlei kunsten en gedragen zich nogal onhandig. De Pieten die voorkomen in *Piet is verliefd* (2015) hebben wat weg van tevreden slaven. Ze doen eigenlijk altijd wat Sinterklaas van ze vraagt, zelfs als ze het niet met hem eens zijn. De Piet die te zien is in *Kinderen spelen Sint en Piet* (2016) is nogal gewelddadig. Hij lijkt daarom op het stereotype dat Bogle de *buck* noemt.

In het volgende hoofdstuk vat ik de hierboven gepresenteerde informatie samen. Ik vertel eerst over de belangrijkste bevindingen van Ghesquière (1989), Buijnsters en Buijnsters-Smets (2001) en Vermuyen en Schuiling (2019) en daarna over die van mij. Ik gebruik dit alles om uitspraken te kunnen doen over de overeenkomsten en verschillen in de representatie van Zwarte Piet in Nederlandstalige historische boeken en Nederlandstalige prentenboeken uit de periode van 2011 tot 2019.

5. Conclusie en discussie

In dit hoofdstuk zet ik de belangrijkste bevindingen van mijn onderzoek uiteen. Op basis hiervan geef ik antwoord op mijn onderzoeksvraag. Ik sluit af met een kritische reflectie op deze thesis. Ik geef aan waar ik mogelijk steken heb laten vallen, wat ik anders had kunnen aanpakken en wat interessante mogelijkheden zijn voor vervolgonderzoek.

5.1 Conclusie

In de inleiding kwam al naar voren dat ik wilde achterhalen of de Zwarte Pieten-discussie invloed heeft gehad op de representatie van de figuur in prentenboeken. Mijn onderzoeksvraag luidde dan ook:

Wat zijn de overeenkomsten en de verschillen in de representatie van Zwarte Piet tussen historische Nederlandstalige boeken en Nederlandstalige prentenboeken die in de periode van 2011 tot 2019 verschenen zijn?

Ik bestudeerde de resultaten van de onderzoeken van Buijsters en Buijsters-Smets (2001), Ghesquière (1989) en Vermuyen en Schuiling (2019) om erachter te komen op wat voor manier Zwarte Piet afgebeeld wordt in historische Nederlandstalige boeken. In het vorige hoofdstuk gaf ik al aan dat de figuur in al deze boeken steeds donkerbruin of zwart is. In de meeste teksten heeft hij een dikke neus, een brede mond en dikke of rode lippen. In het overgrote deel van de verhalen draagt Zwarte Piet een baret op zijn hoofd en heeft hij een witte kraag om zijn nek. De figuur draagt steeds een jas met pofmouwen en een pofbroek. Hij lijkt daardoor op een Moorse page of bediende. Die was in de zestiende eeuw in dienst van witte mensen. In dat hoofdstuk kwam ook al naar voren dat de teksten dus impliceren dat Zwarte Piet werkt voor Sinterklaas. In een groot deel van de boeken is Piet niet taalvaardig. Hij brabbelt regelmatig en rolt vaak met de r. De oudste sinterklaasverhalen bevatten onhandige Pieten. Omdat de Pieten niet altijd competent genoeg zijn om hun taken uit te voeren, komt Sinterklaas zo nu en dan in de problemen. Hierdoor lijken de Pieten in de oudste sinterklaasverhalen het meest op komische negers of *coons*. In de teksten die in de tweede helft van de twintigste eeuw verschijnen, ligt het allemaal wat anders. De Pieten zijn doorgaans goed in wat ze doen en hebben verstand van zaken. Ze leveren zelfs kritiek op het beleid van Sinterklaas. De ene keer verwerpen de Pieten zijn plannen om naar Nederland te varen en de andere keer keuren ze zijn conservatieve houding af. De Pieten in de sinterklaasteksten uit de tweede helft van de twintigste eeuw lijken hierdoor op geen enkel stereotype van Nederveen Pieterse (1990).

Om zelf uitspraken te kunnen doen over de representatie van Zwarte Piet in hedendaagse prentenboeken, maakte ik een analyse van *Piet Verliefd* (2011), *Zwarte Piet in 7 dagen* (2013), *Piet*

is verliefd (2015), *Kinderen spelen Sint en Piet* (2016) en *Piet en Sint en het slimme kind* (2018). Ik keek naar het uiterlijk en het taalgebruik van de Pieten in bovenstaande boeken. Ik focuste me daarnaast op de relatie tussen Zwarte Piet en Sinterklaas. Op basis van dit alles bepaalde ik of de Pieten in de hierboven genoemde boeken overeenkomsten hadden met de stereotypen van zwarte mensen die Nederveen Pieterse noemde in *Wit over zwart* (1990). Ik kwam al snel tot de conclusie dat de Pieten in de eerste vier van de vijf hierboven genoemde prentenboeken een donkerbruine of zwarte huidskleur hebben. In *Piet is verliefd* (2015) is alleen de Piet die de hoofdrol speelt donkerbruin. Hij is in het gezelschap van Pieten met onder andere een rode of gele huid. In *Kinderen spelen Sint en Piet* (2016) is de Piet in het begin bruin, maar later wit. De Pieten dragen geen gouden oorbellen en hebben ook geen rode lippen. Dit wijst erop dat de Pieten in de hedendaagse prentenboeken in mindere mate ondergeschikt zijn aan Sinterklaas dan die in de historische boeken: zij vertonen namelijk minder gelijkenissen met de eerdergenoemde pages en blackface-artiesten. In vier van de vijf boeken komen kledingstukken voor die de eerdergenoemde pages ook droegen. De Pieten dragen geen livrei, maar hebben wel een pofbroek of shirt met pofmouwen aan. In de meeste boeken dragen de Pieten een baret. Soms hebben ze ook nog een kraag om hun nek. Dit geeft alsnog de indruk dat de Pieten werken voor Sinterklaas. De Pieten zijn overigens net zo vaardig in de Nederlandse taal als de Sint. Dit impliceert dat ze net zo slim zijn als de goedheiligman. In drie van de vijf prentenboeken is Sinterklaas steeds groter dan zijn Pieten. Lezers krijgen hierdoor de indruk dat de goedheiligman belangrijker is. In twee van de vijf prentenboeken worden de Sint en zijn kompanen even groot afgebeeld. In dit geval impliceren de visuele verhoudingen dat er sprake is van gelijkheid. In de boeken komen verschillende stereotypen voor. Omdat de Pieten in *Piet Verliefd* (2011) regelmatig kunsten vertonen, hebben zij wat weg van komische negers of *coons*. De hoofdpersoon van *Zwarte Piet in 7 dagen* (2013) werkt zichzelf nogal vaak in de nesten en lijkt daardoor ook op het hiervoor genoemde stereotype. De andere Pieten in het boek lijken meer op slaven. Dat zijn de Pieten in *Piet is verliefd* (2015) overigens ook. Ze zijn namelijk continu bezig met het uitvoeren van klusjes voor Sinterklaas. De prenten impliceren dat de Pieten daar niet blij mee zijn. In het eerste boek hebben de Pieten vaak een verdrietige of boze uitdrukking op hun gezicht. De Pieten in het tweede boek gaan regelmatig tegen Sinterklaas in. Als de goedheiligman niet wil luisteren, geven ze echter gauw op. De verhouding tussen de Sint en zijn Pieten is dus ongelijk. Uiteindelijk is de witte man degene die bepaalt wat de zwarte mannen doen. De Piet in *Kinderen spelen Sint en Piet* (2015) lijkt op een *buck*, omdat hij gewelddadig is richting de Sint. Die in *Piet en Sint en het slimme kind* (2018) heeft helemaal geen kenmerken van de stereotypen die Nederveen Pieterse (1990) onderscheidt. Globaal levert dit het beeld op dat de tekst die het laatst uitgegeven is ook het progressiefst is. De

Piet die daarin voorkomt heeft namelijk minder aanstootgevende kenmerken dan de Pieten in de eerder uitgegeven teksten.

Uit bovenstaande informatie blijkt dat de historische Nederlandstalige boeken een aantal schijnbare overeenkomsten hebben met de hedendaagse Nederlandstalige prentenboeken. In beide soorten boeken komen Pieten met een donkerbruine of zwarte huidskleur voor. Waar in de boeken uit de eerste categorie alleen maar dit soort Pieten te vinden is, bevatten de boeken uit de tweede categorie ook Pieten met een andere huidskleur. De Pieten in zowel de boeken uit de negentiende en twintigste eeuw als die uit de eenentwintigste eeuw dragen kledingstukken die doen denken aan Moorse pages of bedienden. In de historische boeken zijn de Pieten doorgaans te zien in vol ornaat. De Pieten in de hedendaagse boeken hebben vaak een paar of helemaal geen van dit soort kledingstukken aan.

Verdere verschillen hebben betrekking op de representatie van Zwarte Piet. In de sinterklaasverhalen uit de negentiende en twintigste eeuw komen voornamelijk onhandige Pieten voor. Zij werken zichzelf en Sinterklaas regelmatig in de nesten en hebben daardoor wat weg van komische negers of *coons*. In de teksten uit de eenentwintigste eeuw komen verscheidene andere stereotypen voor. De komische negers of *coons* zijn alleen terug te vinden in *Piet Verliefd* (2011). In *Zwarte Piet in 7 dagen* (2013) en *Piet is verliefd* (2015) komen ontevreden slaven voor. In *Kinderen spelen Sint en Piet* (2016) is een brute neger te zien en in *Piet en Sint en het slimme kind* (2018) komt helemaal geen stereotype voor.

Dit alles wijst erop dat zelfs de hedendaagse teksten de kern van het probleem niet weten te ontwijken. In het merendeel van deze teksten is Zwarte Piet namelijk nog altijd een stereotiepe weergave van zwarte mensen. Ik denk dat onderzoeken als deze ons duidelijk maken waarom protesten van mensenrechtenorganisaties als Black Lives Matter van belang zijn. We zijn ons nog altijd niet bewust van het feit dat racisme diep geworteld is in onze samenleving.

5.2 Discussie

Hierboven kwam al naar voren dat dit onderzoek gericht was op de overeenkomsten en de verschillen in de representatie van Zwarte Piet tussen historische Nederlandstalige boeken en Nederlandstalige prentenboeken die in de periode van 2011 tot 2019 verschenen zijn. Hieronder ga ik eerst dieper in op datgene wat in mijn ogen beter had gekund en geef ik daarna aan waarnaar anderen nog onderzoek kunnen doen.

Ik heb voor een aanzienlijk deel van mijn onderzoek gebruik gemaakt van scripties. In de masterscriptie van Wemmers (2015) heb ik het een en ander gevonden over de stereotypen van zwarte mensen. Uit de bachelorscriptie van Vermuyen en Schuiling (2019) heb ik informatie over de representatie van Zwarte Piet in historische boeken gehaald. Ik weet niet wat voor cijfer deze

studenten gekregen hebben voor hun scripties en heb daardoor ook geen goed beeld van de kwaliteit van hun werk. Ik heb daarom geprobeerd hun scripties te ondersteunen met artikelen en studies van gevestigde onderzoekers. Ik ben hier echter niet altijd in geslaagd. Dat komt onder andere door onvoorziene omstandigheden. Omdat ik mijn scriptie ten tijde van de coronacrisis schreef, had ik geen toegang tot de boeken die fysiek in de universiteitsbibliotheek aanwezig zijn, maar niet digitaal te raadplegen zijn. Ik moest me daarom beperken tot datgene wat online te vinden was. Dat bleken vooral scripties van studenten te zijn. Omdat ik ervan overtuigd ben dat mijn scriptie mogelijk sterker geweest was als ik had kunnen verwijzen naar de publicaties van gevestigde onderzoekers, pleit ik voor open access. Bij open access is er vrije toegang tot en vrij gebruik van onderzoeksmateriaal (Tilburg University, z.d.). Dat is overigens niet alleen voordelig voor studenten. Door open access hoeven docenten geen toestemming te vragen om artikelen en studies te verspreiden en bereiken onderzoekers dus een groter publiek.

Voor mijn historische corpus heb ik me gebaseerd op verschillende onderzoeken. Mijn oorspronkelijke plan was om zelf een paar historische prentenboeken te selecteren en analyseren. De selectie wilde ik maken op basis van een aantal overzichtswerken. Ik kon tot mijn grote spijt slechts één goed overzichtswerk vinden. Dat was *Van Nicolaas van Myra tot Sinterklaas* (1989). Ik moest mijn oorspronkelijke plan van tafel gooien en kwam tot het inzicht dat de omvang van het bestaande onderzoek naar Zwarte Piet beperkt is. Ik ben er daarom van overtuigd dat mijn onderzoek van grote waarde is en betreur het daardoor des te meer dat ik geen historische prentenboeken kon bestuderen. Ik ben namelijk van mening dat dit mijn onderzoek beter had kunnen maken. Ik had de visuele codes van Moebius (1986) die ik gebruikt heb voor de analyse van mijn hedendaagse corpus dan ook kunnen gebruiken voor mijn historische corpus. De resultaten waren in dat geval eenduidiger en gemakkelijker te vergelijken geweest. De informatie over de representatie van Zwarte Piet in historische boeken was dan namelijk op dezelfde manier verworven als die over de voorstelling van de figuur in hedendaagse prentenboeken.

Om uitspraken te kunnen doen over de representatie van Zwarte Piet in hedendaagse prentenboeken heb ik *Piet Verliefd* (2011), *Zwarte Piet in 7 dagen* (2013), *Piet is verliefd* (2015), *Kinderen spelen Sint en Piet* (2016) en *Piet en Sint en het slimme kind* (2018) geanalyseerd. Ik denk dat het voor anderen interessant is om te kijken naar de manier waarop Zwarte Piet afgebeeld wordt in andere kinderboeken, denk daarbij aan kijk- en zoekboeken of moppenboeken. Op basis van analyses van dit soort boeken kan namelijk geconcludeerd worden of de beschreven tendensen alleen maar zichtbaar zijn in het genre dat ik bestudeerd heb of niet.

Ik wil afsluiten met de mededeling dat ik me na het schrijven van deze thesis pas echt bewust geworden ben van het racistische karakter van Zwarte Piet. Ik hoop dat mijn scriptie een groot

publiek bereikt en hetzelfde doet voor anderen als voor mij. Ik ben er namelijk van overtuigd dat we pas tot een oplossing voor het sinterklaasfeest kunnen komen als we ons best doen om elkaar beter te begrijpen.

Literatuurlijst

Primaire literatuur

De Mol, J., & Gaudesaboos, P. (2015). *Piet is verliefd*. Amsterdam, Nederland: Blue In Green.

Dendooven, G. (2018). *Piet en Sint en het slimme kind*. Amsterdam, Nederland: Querido.

Giphart, R., & Schamp, T. (2011). *Piet Verliefd*. Amsterdam, Nederland: Blue In Green.

Van Donkelaar, M., Van Rooijen, M., & Panders, W. (2013). *Zwarte Piet in 7 dagen*. Rijswijk, Nederland: De Vier Windstreken.

Vlugter, E. (2016). *Kinderen spelen Sint en Piet*. Beemster, Nederland: Atelier Bella.

Secundaire literatuur

Bal, M. (2004). Zwarte Piet's *Bal Masqué*. In M. Philips & G. Schochet (Red.), *Questions of Tradition* (p. 110-152). Toronto, Verenigde Staten: University of Toronto Press.

Beller, M., & Van Leerssen, J. (2007). *Imagology: The cultural construction and literary representation of national characters. A critical survey*. Amsterdam, Nederland: Rodopi.

Brienen, R. (2014). Types and Stereotypes: Zwarte Piet and his Early Modern Sources. In P. Essed & I. Hoving (Red.), *Dutch Racism* (p. 179-200). Amsterdam, Nederland: Rodopi.

Buijnsters, P.J., & Buijnsters-Smets, L. (2001). *Lust en Leering: Geschiedenis van het Nederlandse kinderboek in de negentiende eeuw*. Geraadpleegd op 28 april 2020, van https://www.dbnl.org/tekst/buij001lust01_01/buij001lust01_01_0018.php

Ceuppens, B. (2018). *Pietpraat*. Antwerpen, België: Houtekiet.

De Baar, P. (2019). *Het Witte Pietenplan uit 1968*. Geraadpleegd op 11 mei 2020, van <https://onsamsterdam.nl/het-witte-pietenplan-uit-1968>

De Vries, M. (2020). *België heeft wel spijt van wandaden in Congo, maar vraagt geen pardon*. Geraadpleegd op 3 augustus 2020, van <https://www.trouw.nl/buitenland/belgie-heeft-wel-spijt-van-wandaden-in-congo-maar-vraagt-geen-pardon~bef133b9/>

Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren (z.d.). *Alwetende verteller*. Geraadpleegd op 29 juni 2020, van https://www.dbnl.org/tekst/dela012alge01_01/dela012alge01_01_00635.php

Driessen, A., & Depauw, L. (2018). Van Zwarte Piet naar roetpiet: Het publieke debat in Vlaanderen 2013-2018. *Pietpraat* (p. 91-106). Antwerpen, België: Houtekiet.

Fitzhugh Brundage, W. (2011). *Beyond Blackface: African Americans and the creation of American popular culture, 1890-1930*. Geraadpleegd op 3 december 2019, van

<https://ebookcentral.proquest.com/lib/uvtilburg-ebooks/detail.action?docID=732132>

Ghesquière, R. (1989). *Van Nicolaas van Myra tot Sinterklaas. De kracht van een verhaal*. Leuven, België: Davidsfonds.

Hilhorst, S., & Hermes, J. (2016). 'We have given up so much': Passion and denial in the Dutch Zwarte Piet (Black Pete) controversy. *European Journal of Cultural Studies*, 19(3), 218-233.

Huismans, S., & Wayenberg, S. (z.d.). *Waar komt Zwarte Piet vandaan?* Geraadpleegd op 29 maart 2020, van <https://npofocus.nl/artikel/7472/waar-komt-zwarte-piet-vandaan->

Jansen, M. (2018). *Vragen over Zwarte Piet*. Geraadpleegd op 11 mei 2020, van

<https://www.meertens.knaw.nl/cms/nl/onderzoek/faq/145825-vragen-over-zwarte-piet>

Joosen, V., & Vloeberghs, K. (2017). Geïllustreerde kinderboeken en prentenboeken. Een ontmoeting tussen woord en beeld. *Uitgelezen jeugdliteratuur* (p. 197-219). Tielt, België: Lannoo.

Koning, E. (2018). Zwarte Piet, een blackfacepersonage. Een eeuw aan blackfacevermaak in Nederland. *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 131(4), 551-575.

Lott, E. (2013). *Love and Theft: Blackface Minstrelsy and the American Working Class*. Geraadpleegd op 3 december 2019, van [https://ebookcentral.proquest.com/lib/uvtilburg-](https://ebookcentral.proquest.com/lib/uvtilburg-ebooks/detail.action?docID=1318298)

[ebooks/detail.action?docID=1318298](https://ebookcentral.proquest.com/lib/uvtilburg-ebooks/detail.action?docID=1318298)

Matthysen, H. (2018). Sint en Piet op de televisie, hoe en waarom? In B. Ceuppens (Red.), *Pietpraat* (p. 107-113). Antwerpen, België: Houtekiet.

Moebius, W. (1986). Introduction to Picturebook Codes. *Word & Image*, 2(2), 132-147.

Nederveen Pieterse, J. (1990). *Wit over zwart: Beelden van Afrika en zwarten in de westerse populaire cultuur*. Geraadpleegd op 1 mei 2020, van

https://www.dbnl.org/tekst/nede008wito01_01/

Nodelman, P. (1988). *Words about Pictures: The Narrative Art of Children's Picture Books*.

Geraadpleegd op 8 juni 2020, van

https://books.google.nl/books?id=YHPmmt9VvF8C&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Oldenbeuving, M. (2019). *Zwarte Piet ter discussie stellen leverde ook 50 jaar geleden al bedreigingen op*. Geraadpleegd op 11 mei 2020, van <https://eenvandaag.avrotros.nl/item/zwarte-piet-ter-discussie-stellen-leverde-ook-50-jaar-geleden-al-bedreigingen-op/>

Omroep NTR (z.d.). *Het Zwarte Pietendebat*. Geraadpleegd op 1 mei 2020, van <https://www.ntr.nl/site/nieuws/Het-Zwarte-Pietendebat/203>

O'Sullivan, E. (2011). *Imagology meets Children's Literature*. *International Research in Children's Literature*, 4(1), 1-14.

Polzer, H., & De Wijs, I. (1980). *Het Rijmschap*. Geraadpleegd op 1 augustus 2020, van https://www.dbnl.org/tekst/taa014198001_01/taa014198001_01_0058.php

Rodenberg, J., & Wagenaar, P. (2016). Essentializing 'Black Pete': competing narratives surrounding the Sinterklaas tradition in the Netherlands. *International Journal of Heritage Studies*, 22(9), 716-728.

Roelofs, D. (2009). *Zwarte Piet, wie kent hem niet... Een onderzoek naar de ontwikkeling in de beeldvorming van Zwarte Piet in Nederlandse televisieseries*. Geraadpleegd op 2 mei 2020, van <https://docplayer.nl/17433644-Zwarte-piet-wie-kent-hem-niet.html>

Said, E. W. (1978). *Orientalism*. Amsterdam, Nederland: Adfo Books.

Sipe, L. (2008). Picturebooks and Children's Responses. *Storytime: Young Children's Literary Understanding in the Classroom* (p. 13-35). New York, Verenigde Staten: Teachers College Press.

Smith, J. (2014). The Dutch Carnavalesque: Blackface, Play and Zwarte Piet. In P. Essed & I. Hoving (Red.), *Dutch Racism* (p. 219-238). Amsterdam, Nederland: Rodopi.

StampMedia (2020). *Black Lives Matter was een succes*. Geraadpleegd op 15 juli 2020, van <https://www.dewereldmorgen.be/community/black-lives-matter-belgium-was-een-succes/>

Stoke, M. (1930). De negers in ons huiselijk verkeer. *De Groene Amsterdammer*, (2759), 36. Geraadpleegd op 11 mei 2020, van <https://schrijfsterushamarhe.files.wordpress.com/2014/11/de-groene-amsterdammer-april-1930-neger-nummer-lees-blz36.pdf>

Tilburg University (z.d.). *Open Access (OA) publiceren voor studenten*. Geraadpleegd op 28 juni 2020, van <https://www.tilburguniversity.edu/nl/studenten/studie/schrijf-en-informatievaardigheden/open-access>

Van Lent, N. (z.d.). *Welke rol speelde Nederland in de slavernij?* Geraadpleegd op 10 mei 2020, van <https://npofocus.nl/artikel/7570/welke-rol-speelde-nederland-in-de-slavernij>

Vermuyen, C., & Schuiling, C. (2019). *De representatie van Zwarte Piet in kinderboeken (1850-2013)*. Geraadpleegd op 2 mei 2020, van <https://docplayer.nl/158048441-University-of-groningen-de-representatie-van-zwarte-piet-in-kinderboeken-vermuyen-cleo-schuiling-nienke.html>

Vissers, P. (2020). *Black Lives Matter NL: Een losjes netwerk dat groeit en groeit*. Geraadpleegd op 23 juni 2020, van <https://www.trouw.nl/verdieping/black-lives-matter-nl-een-losjes-netwerk-dat-groeit-en-groeit~b5c58b50/>

Wekker, G. (2016). *White Innocence: Paradoxes of Colonialism and Race*. Geraadpleegd op 3 december 2019, van <https://ebookcentral.proquest.com/lib/uvtilburg-ebooks/detail.action?docID=4504051>

Wemmers, E. (2015). *Zwarte Piet hoort bij Sinterklaas, zoals Bert bij Ernie, water bij de zee en koffie bij een koekje. Een onderzoek naar de representatie van Zwarte Piet in prentenboeken uit de jaren 2009 en 2014*. Geraadpleegd op 2 mei 2020, van <http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=138576>